

GUSTAAF WASA

door
E. J. Veenendaal.

J. M. BREDÉE, ROTTERDAM.

GUSTAAF WASA
DE BEVRIJDER VAN ZWEDEN.

GUSTAAF WASA

DE BEVRIJDER VAN ZWEDEN

DOOR

E. J. VEENENDAAL.

TWEEDE DRUK.

ROTTERDAM
J. M. BREDÉE.

I.

DE BOERENKNECHT.

Den 30en September des jaars 1519 kwamen eenige Saksische kooplieden in de vrije Rijks- en Hanse-stad Lubeck aan met ossen, die zij in Jutland hadden gekocht en naar Deutschland wilden brengen.

Bij hen bevond zich een flink gebouwd man van omstreeks dertig jaren, met blond haar, langen en gesplitsten baard, blauwe, scherpe oogen, niet langen neus, blozende wangen en roode lippen.

Naar zijn kleeding te oordeelen was hij een boer, maar deze boer zag er bijzonder schrander uit; hij maakte indruk; zijn geheele voorkomen en al zijn manieren verrieden den man van hoogere afkomst.

Hij had de kooplieden te Flensburg ontmoet, en was vandaar meegereisd, maar toen ze met hun ossen Lubeck verlieten, bleef hij daar. Hij achtte het noodig Lubecks Burgemeester en Raad te doen weten, wie zich op hun gebied bevond, en tevens hun toestemming tot verder verblijf aldaar te vragen.

Hij begaf zich daarom tot die heeren en deelde hun in hoofdzaak het volgende mee:

„Ik ben Gustaaf Erikson Wasa, zoon van Erik Johanson en Vrouwe Cecilia. Zes jaren geleden kwam ik van de hoogeschool te Upsala aan het hof van Sten Sture den Jongen. In den slag bij Brännkirka, 22 Juli 1518, waar ik de Zweedsche hoofdbanier droeg, werd Christiaan II, Koning van Denemarken, geslagen. Na den slag ge-

droeg Christiaan zich heel laaghartig. Hij wenschte met Sten Sture persoonlijk te spreken, en tot zekerheid, dat hij weer naar zijn schepen zou kunnen terugkeeren, vroeg hij vijf Zweedsche edelen als gijzelaars. Een van die vijf was ik. De trouwelooze Christiaan brak de onderhandelingen plotseling af, snelde naar zijn schip terug en nam ons vijven als gevangenen naar Denemarken mee. Hoe laag!

„Aan 't Deensche hof rieden sommige heeren den Koning aan, mij aanstonds te laten onthoofden; dat dit echter niet gebeurde, is niet omdat Christiaan zoo tegen bloedvergieten was; dat weten we wel beter; maar omdat hij in 't gevangenhouden van mij en de andere heeren een bijzonder goed middel zag, om onze vrienden en betrekkingen in Zweden in bedwang te kunnen houden.

„Toen mijn neef Erik Baner, op het kasteel te Kallö in Jutland, vernam, dat ik het in mijn gevangenschap alles behalve goed had, verzocht hij Christiaan verlof, mij mee naar Kallö te nemen.

„Dat is goed,” zei Christiaan, „onder voorwaarde dat ge mij 6000 rijksdaalders betaalt, als Gustaaf ontvluicht.” Zoo kwam ik dan te Kallö. Daar had ik het bijzonder goed; en ik genoot er alle vrijheid. „Ik wil u niet streng laten bewaken,” zei mijn neef Baner tot mij, „en nog veel minder u gevangen zetten. Gij zult aan mijn tafel eten, gij moogt gaan, waarheen ge wilt, mits gij mij op uw eerewoord belooft niet te ontvluichten, of weg te reizen buiten mijn weten.”

„Dat heb ik schriftelijk en mondeling beloofd. Ik heb het mij te Kallö zoo genoeglijk mogelijk gemaakt en bezocht de omstreken tot op een uur afstands, zelfs zonder geleide.

„Ik had hier werkelijk een gelukkig leven kunnen leiden, als ik maar had kunnen vergeten, dat ik een gevangene was, en dat ik dit op verraderlijke wijze was geworden. En

dat kon ik niet vergeten. Ik zag in Christiaan een vijand van Zweden en een man van een valsch en wreed karakter. Ik had aan het hof genoeg van zijn plannen tegen mijn vaderland gehoord, en brandde van verlangen om ze te verijdelen. Toen ik dan ook in den loop van dit jaar vernam, welke krijgstoerusting hij tegen Zweden maakte, en toen ik jonge Deensche edellieden hoorde snoeven: „Dezen keer zullen wij de rijkste en voornaamste Zweden ombrengen, dan kunnen arme en geringe Denen de weduwen huwen en daardoor tot macht en rijkdom geraken!” — werd ik nacht en dag door zorg en angst voor mijn vaderland verteerd. Hoe meer de tijd naderde, dat Christiaans leger Zweden zou binnenrukken, hoe meer mijn onrust steeg. Eindelijk kwam het tot een beslissing. Ik trok boerenkleeren aan en begaf mij op een vroegen morgen op reis naar Holstein. Ik meed den openbaren landweg, zocht smalle voetpaden op en liep zoo snel, dat ik reeds den volgenden middag in Flensburg was, waar ik de ossenkoopers ontmoette, met wie ik in uw goede stad gekomen ben. Ziedaar de reden van mijn komst en nu vraag ik u, Heeren! verlof om hier te blijven.”

De heeren hoorden Gustaaf Wasa met de meeste belangstelling aan, stonden hem toe in Lubeck zijn verblijf te houden en beloofden hem hun bescherming. Maar heel kort daarna verscheen Erik Baner voor den Raad en klaagde over Gustaafs trouweloos en ondankbaar gedrag tegenover zijn (Baner's) goedheid. „Heeren!” zoo besloot hij, „Gustaaf Wasa is de openlijke vijand van Christiaan: indien gij den eerste beschermt, zult gij den laatste tot vijand krijgen.”

De heeren vroegen aan Gustaaf, wat hij hierop te zeggen had. Gustaaf was blij zich te kunnen verantwoorden. „Men heeft mij met bedrog en list geroofd,” zei hij, „ik was dus niet naar recht gevangen man. Daarom mocht ik dan ook mijn vrijheid hernemen, zoodra ik daartoe gelegenheid had. De 6000 rijksdaalders, die Erik den

Koning moet betalen, zal ik hem met goeden interest teruggeven, zoodra ik weer in 't vaderland ben. En overigens steun ik op de eenmaal gegeven belofte der vrije Rijksstad, waarin ik mij bevind."

Dit maakte zoo'n goeden indruk, dat Erik onverrichter zake huiswaarts kon gaan.

* * *

Nu deze twist zoo gunstig voor Gustaaf is afgeloopen, hebben wij een geschikte gelegenheid iets naders omtrent hem en zijn geslacht mee te deelen.

Het beroemde en machtige Wasa-huis heeft tot stamvader den rijken, dapperen en aanzienlijken Ingemund, die krijgstochten naar Oost-Duitschland ondernam. De ridders uit dit Huis voerden in hun wapenschild een zwarte korengarf of *wase*, d.i. een *bundel*, op een geel veld. Het meest algemeene gevoelen is, dat dit een *takkenbos* voorstelt, welke bij belegeringen gebruikt wordt, om de loopgraven te vullen. De Wasa's waren door hun wijsheid en kracht mettertijd eigenaars van de grootste bezittingen en riddergoederen in het land geworden, en GUSTAAF WASA, de held van ons hoek, maakte hen tot koningen en erfgenamen van het geheele Zweedsche rijk.

In het kerspel ¹⁾ Orkesta lag een oude burcht, *Lindholmen* (Linden-eiland) geheeten, op een hoogen heuvel tusschen twee meren, zoodat men uit de ramen overal in het rond bergen, bosschen en meren kon zien. Hier werd den 12en Mei 1490 Gustaaf Wasa geboren.

Toen hij zes jaren oud was, werd hij door zijn ouders naar het hof van Sten Sture gezonden, om aldaar te worden opgevoed. Deze Sten Sture de Oude was rijksvoogd of rijksbestuurder van Zweden, terwijl de Deensche Koning

¹⁾ Een kerspel is een kerkelijke gemeente.

volgens het verdrag van 1472 den titelen het wapen van Koning van Zweden mocht voeren en zijn aanspraken op den Zweedschen troon ter gelegener tijd kon doen gelden.

Sten Sture verwende Gustaaf niet. Eenvoudig en matig was zijn geheele levenswijs. 't Liefst trok Gustaaf met zijn makkers door de bosschen en de gebergten, waardoor hij een gezond en sterk lichaam en een opgewekten aard ontving, die voor niets terugdeinsde. Allen hielden van den moedigen en levendigen knaap en gehoorzaamden hem onwillekeurig.

Bij een bezoek, dat Koning Johan in 1499 aan Sten Sture bracht, zag hij daar den negenjarigen knaap met andere kinderen spelen. Hij bewonderde den aanleg van den jongen, riep hem bij zich, keek hem in zijn levendige oogen, legde de hand op zijn hoofd en zei: „Gij zult later een man van beteekenis worden.” Hij wilde hem zelfs meenemen naar Denemarken, om hem daar aan zijn hof op te voeden; maar Sten Sture verzette er zich tegen. Deze slimme man doorzag aanstonds 's Konings plan, om namelijk van den knaap een Deen te maken, en antwoordde daarom: „Gustaaf is thans nog te jong, om aan de ouderlijke zorg te worden onttrokken.” Onmiddellijk zond hij hem in alle stilte aan zijn ouders terug en Koning Johan dit vernemende, riep uit: „De jonge wolf is mijn nest ontvlucht!”

Sedert dien tijd bleef Gustaaf bij zijn ouders. Onderwijs ontving hij van bijzondere personen en op de school te Upsala. Hij leerde alles zeer gemakkelijk. Later bezocht hij de hoogeschool te Upsala, waar hij zich in alle kundigheden en wetenschappen zoo bekwaamde, dat hij deliefde zijner leeraars en de achting zijner makkers won. De tijd tusschen de leeruren besteedde hij aan vroolijke uitstapjes met zijn vrienden uit den omtrek. Zoo werd de jonge Gustaaf Wasa in zijn rooden Engelschen rok bij iedereen bekend en bemind; reeds toen zeiden sommigen: „God

heeft dit edel jongmensch verwekt om het vaderland van de Denen te bevrijden." In later jaren kreeg hij van zijn vrienden uit Upsala veel hulp en steun. Wat er verder met hem gebeurde, weten wij. Wij keeren dus naar Lubeck terug.

* * *

Gustaaf bleef acht maanden in deze Hanse-stad, en stelde zich in dien tijd nauwkeurig op de hoogte van de macht, den handel en den scheepsbouw dezer vrije stad. Maar hij leerde hier, door de wonderbare leiding van Gods Voorzienigheid, ook de leer der Hervorming kennen. Denk maar aan de jaren 1519 en 1520. Dat waren juist de jaren, waarin geheel Europa over Maarten Luther sprak en diens geschriften en leerlingen alom in Duitschland grooten invloed uitoefenden. De Heere God bereidde Gustaaf hier in Lubeck voor tot het groote werk, waartoe hij later zou geroepen worden.

Intusschen kwam 't eene bericht na 't andere in Lubeck aan, betreffende de overwinningen van Christiaan II op de Zweden, den dood van Sten Sture, en — de onderwerping van het grootste deel des rijks.

Schrik, toorn en droefheid vervulden bij afwisseling Gustaafs ziel. Eén wensch bleef hem bij: het onderdrukte vaderland te hulp te snellen.

In den Raad van Lubeck begonnen velen Christiaans toenemende macht te vreezen. Zij wilden zelfs Gustaaf uitleveren.

„Dat nooit!" riep Burgemeester Bröms. „Als Christiaan heer van 't geheele Noorden wordt, is het met de vrijheden, de rechten en den handel van Lubeck gedaan! Want zijn vroegere handelingen geven allen grond tot die vrees. Daarom moeten wij liever Gustaaf Wasa ondersteunen; die schijnt een man te zijn, welke moed, ver-

stand en invloed genoeg bezit, om tegen Christiaans eergierige ondernemingen zich met beslistheid te verzetten."

De kooplieden van Lubeck begrepen, dat de Burgemeester den spijker op den kop geslagen had. Zij beloofden Gustaaf naar Zweden over te brengen en hem ook later met geld en manschappen bij te staan. Aanstonds begaf hij zich aan boord van een klein koopvaardijschip. Er waren slechts twee steden, die den Denen nog tegenstand boden: Stokholm en Kalmar. Het liefst ware hij naar Stokholm gevaren, maar dit ging niet, want het was aan de land- en de zeezijde ingesloten. Dan naar Kalmar! Maar hier lag de Deensche vloot vóór de stad, die echter aan de landzijde vrij was en open lag. Op een landtong dicht bij de muren stapte hij den 31en Mei 1520 aan wal. Daar stond hij alleen met zijn zwaard!

O, hoe gaarne zouden wij bekend zijn met de gevoelens, die Gustaaf op dat oogenblik bezielde! Doch wij weten het niet, we willen zelfs niet gissen, maar roepen hem van ganscher harte toe: „Wees sterk en heb goeden moed! God zij met u!”

II.

HET STOKHOLMER BLOEDBAD.

Gustaaf trad Kalmar binnen. Op de markt sprak hij tot de saamgekomen burgers en wekte hen op tot verzet tegen den vijand; maar het stilzwijgen en de bedruktheid, waarmee zij hem aanhoorden, overtuigden hem, dat met dit moedelooze volk niets te beginnen was.

Nu wendde hij zich tot de bezetting op het kasteel. Zij bestond uit Duitsche huurlingen, die, den oorlog

moede, hoe eer hoe liever den burcht en zichzelf aan de Denen wenschten over te geven. Gustaaf, dien zij als een hinderpaal voor hun plannen beschouwden, ontvingen zij met zooveel verbittering, dat hij het raadzaam achtte, zich zoo spoedig mogelijk te verwijderen. Nu begaf hij zich Noordwaarts in het hoogland. Met de meeste verontwaardiging hoorde hij hier en daar vertellen, dat Zweedsche mannen uit nijd en geldgierigheid elkander aan de Denen verrieden. Daarom trad hij dikwijls midden onder het saamgevloede volk op, vermaande hen tot eendracht en verzet en waarschuwde hen tegen Christiaans valsheid en dwingelandij. „Denkt aan het gastmaal, dat Christiaan u bereidt!” zei hij. Tevergeefs! Het volk was den oorlog moede en de boeren waren met Christiaan ingenomen. „Zoolang wij den Koning gehoorzamen,” zeiden zij, „hebben wij haring en zout in overvloed; hij is voor ons een genadig heer.” Toen Gustaaf wilde voortgaan met spreken, dreigden zij hem, ja ze schoten zelfs op hem. Hij moest zich dus snel uit de voeten maken. Verkleed zwierf hij nu rond door bosschen en eenzame streken, en kwam eindelijk op het landgoed Tarna in Sudermanland, waar zijn zuster Margaretha met haar man Joachim Brake woonden.

Zoo blij als zwager en zuster waren over het terugzien van den lang gemisten en innig geliefden broeder, zoozeer versehikten zij, toen ze vernamen, dat hij een opstand tegen Christiaan wilde verwekken. Joachim Brake, die op het punt stond met zijn vrouw de kroning van Christiaan te Stokholm te gaan bijwonen, bood zijn bemiddeling aan tot verzoening van Gustaaf met den Koning. Maar Gustaaf waarschuwde Joachim voor Christiaans valsheid en drong er bij hem op aan, samen pogingen aan te wenden tot verdrijving van den overweldiger. „Als ik aan de uitnoodiging des Konings niet voldoe,” zei Joachim, „welke noodlottige gevolgen zal dan die

weigering niet hebben voor mijn vrouw en mijn kinderen? Zullen zelfs uw vader en uw moeder niet misschien met hun leven de beleediging moeten boeten, die ik dezen wraakzuchtigen vorst zou aandoen? Wat u betreft, gij zijt vrij, doe wat u goeddunkt." Margaretha wierp zich met tranen om den hals haars broeders en bezwoer hem toch een onderneming te staken, die en hem en zijn geheele familie in het verderf moest storten. Maar Gustaaf bleef onverbiddelijk. Joachim reisde met zijn vrouw naar Stokholm, om Christiaan de kroon op 't hoofd te zetten, en ook Gustaaf verliet Tarna, maar met het voornemen om die kroon hem weer af te rukken.

Hij begaf zich naar Raefснаes, een zijner vaderlijke goederen. Hier hield hij zich een tijd lang verborgen. Nu en dan zond hij een vertrouwd boer naar Stokholm, om te weten, hoe de staat van zaken was.

Op zekeren dag bezocht hij den ouden aartsbisschop Jacob Ulfson en deelde hem zijn plannen mee. De aartsbisschop wees er op, hoe vriendelijk Christiaan alle Zweden, die tot hem overgegaan waren, behandeld had, en drong er bij Gustaaf ten sterkste op aan, dat ook hij 's Konings zijde zou kiezen.

Maar daarvan kon niets komen. Gustaaf kende Christiaan te goed, en was veel te voorzichtig, dan dat hij zich vrijwillig aan zijn vijanden zou overleveren.

Op een der Novemberdagen van dat jaar ging Gustaaf in den omtrek van Raefснаes ter jacht. Geheel onverwacht ontmoette hij den rentmeester van zijn zwager Brake.

„Ach, waarde Heer!” riep de oude man met tranen uit, zoodra hij Gustaaf zag, „hoe ellendig gaat het nu in 't land toe!” En terwijl hij, die zijn meester naar Stokholm vergezeld had, de bloedige tooneelen, waarvan hij in Zwedens hoofdstad getuige was geweest, wilde vertellen, weigerde de stem haar hulp. Met tranen en ge-

baren en afgebroken woorden vernam Gustaaf dan toch eindelijk den dood zijns vaders, zijner bloedverwanten en vrienden, de gevangenschap zijner moeder en zijner zusters, den val en de onderdrukking zijns vaderlands en — dat ook op zijn eigen hoofd een prijs gezet was. In hoofdzak kwam 's rentmeesters verhaal, zooals hij het gaf, toen hij zijn aandoeningen meester was, hierop neer:

Christiaan II, die Stokholm den 7en September 1520 ingenomen had, zou den 4en Novemher in de Hoofdkerk gekroond worden. Tot bijwoning daarvan was een algemeene Rijksdag uit alle standen bijeengeroepen. De aartsbisschop Trolle verrichtte de kroning. De Zweden verwonderden er zich dadelijk over, dat de rijksteekenen (kroon, scepter, appel en zwaard) enkel door Denen gedragen werden en dat na de kroning vele Denen tot ridder werden geslagen, maar geen enkele Zweed. Na afloop van het een en ander noodigde hij ongeveer honderd edelen, prelaten ¹⁾ en raadsheeren op het kasteel, ontving hen met een hoogst vriendelijken glimlach, omhelsde hen, wiegde hen met ijdele beloften en valsche hoop in slaap, en begeerde, dat drie dagen aan allerlei vermaak werden gewijd. O, hoe valsch was de koninklijke gastheer! Terwijl hij praatte, lachte, schertste met zijn gasten, beraamde hij plannen tot hun verderf. Zijn gasten waren opgetogen over de minzaamheid van een vorst, voor wiens hoosheid zij waren gewaarschuwd, en ach, zij wisten niet, dat zij op een vulkaan wandelden, die elk oogenblik tot een hevige uitharsting kon komen.

Die uitbarsting kwam reeds den 7en November. Toen hielden plotseling de feestelijkheden op, verdwenen muzikanten en potsenmakers, de hoogschutters vervingen hen en — een schavot werd opgericht. Het blijspel was geëindigd; het treurspel begon. De heeren zagen met schrik,

1) Prelaten = geestelijken van aanzienlijken rang.

dat de poorten achter hen gesloten werden, zoodat niemand meer weg kon: zij waren gevangen mannen. Volgens afspraak met den Koning trad aartsbisschop Trolle als beschuldiger van de Zweden op, die hem, den hooggeplaatsten kerkvoogd, hadden durven gevangen zetten. De Koning benoemde een gerechtshof, dat deze mannen voor *ketters* verklaarde, en dewijl op ketterij de doodstraf stond, kon den 8en November het bloedbad beginnen. Wat ging alles dus gauw in zijn werk! Reeds vroeg in den morgen ging een trompetter de geheele stad door en riep uit, dat wie zijn leven wilde behouden, in huis moest blijven. De straten waren vol soldaten en kanonnen, en tegen den middag verlieten de gevangenen, door wachten omringd, droevig en langzaam het kasteel. Toen verspreidde zich in de stad het gerucht, dat de bisschoppen, edelen en raadsheeren, die 's Konings gasten waren geweest en zoo schitterend door hem waren onthaald, op de markt ter dood zouden gebracht worden. Het volk kreeg nu verlof hun huizen weer te verlaten, snelde naar de markt en hoorde zich aldus toespreken: „De mannen, die herwaarts gebracht zijn, zijn verharde ketters en ongehoorzaam aan den heiligen Vader en aan Rome; zij hebben kruut onder het kasteel gebracht om den Koning te doden!” — „Dat zijn alle leugens!” riep bisschop Vincentius; „maar God zal eenmaal Christiaans wreedheid en trouweloosheid straffen.” Twee raadsheeren waarschuwden de Zweden, „zich voortaan niet door valsche beloften te laten bedriegen, maar Christiaans ontzettende tirannie later te wreken.” Hier maakten de Deenschesoldaten een hevig rumoer, opdat die woorden niet gehoord zouden worden, en de Koning beval met de onthoofding een aanvang te nemen. In weinig tijds waren twee bisschoppen, twaalf aanzienlijke heeren, drie burgemeesters, dertien stadsraden, vijftien aanzienlijke burgers enz. onthoofd. Een toeschouwer heeft verklaard, dat hij vier en negentig menschen

voor zijn oogen zag onthoofden. Alle lijken liet men op de markt liggen. Een felle regen deed het bloed van de hoofmarkt in de straten vloeien. De huizen werden geplunderd en allerlei baldadigheden gepleegd. Zoo luidde het verhaal van den rentmeester. En wij voegen er bij: Het moorden werd ook nog op den derden en den vierden dag voortgezet. Overal vond men galgen. Het getal der op 1 Januari 1521 terdoodgebrachten wordt op 600 begroot.

Wie is in staat den indruk, dien dit verslag op Gustaaf maakte, te beschrijven, en dus den rouw des zoons, de klacht des broeders, de smart van den held en den toorn van den vaderlander in woorden uit te drukken? Gustaaf had alles verloren!

Maar de hoogste nood wekt ook den hoogsten moed. Hij besloot alles tegenover den tiran te wagen. Hij nam het goud en zilver, dat hem was overgebleven, steeg te paard en verliet, door slechts één knecht vergezeld, Raefsnæs, om zich naar Dalekarliën te begeven. Bij een veer gekomen, liet Gustaaf zich het eerst overzetten; intuschen vluchtte de knecht met het paard en alle kostbaarheden weg. Gustaaf liet zich onmiddellijk weer terug voeren en zette den vluchteling zóo snel na, dat deze eindelijk van het paard sprong en in het bosch vluchtte. Gustaaf nam paard en kostbaarheden hem weer af en vervolgde zijn vroegeren weg. Dusver had hij bij de menschen enkel valsheid en lafheid gevonden. Bij de Dalekarliërs hoopte hij de oude trouw en dapperheid der Zweden terug te vinden. Achter hun stroomen, water-vallen, meren, bosschen en ontoegankelijke rotsen wilde hij zich eenigen tijd verbergen.

III.

ONDER DE DALEKARLIËRS. 1)

Tegen het einde van November kwam Gustaaf in Dalekarliën. Om onbekend te blijven, had hij bij een boer zijn heerenkleeding afgelegd, zich het haar rondgesneden, een ronden hoed opgezet en een kort wambuis aange trokken. Daarna nam hij de bijl op den schouder en zocht als boerenknecht werk. Hij droeg een boersch en bevekt duffelsch kleed, daaronder een lang vest, een leeren kiel, die tot aan de knieën reikte, kousen van onder even wijd als boven, schoenen met zeer hooge hakken en vierkante neuzen. Het eerst trad hij in dienst bij Anders Person, een rijken boer, op wiens deel hij eenige dagen meedorschte. De andere knechts bemerkten spoedig, dat de nieuwe knecht weinig aan dezen arbeid gewoon was, ook meenden zij bij hem andere manieren en gebaren te ontdekken, dan bij een gewonen boerenknecht. Een dienstmeid zag ook eens boven zijn wambuis een zijden kraag uitsteken. Oogenblikkelijk deelde zij dit haar meester mee, en tevens welke vermoedens bij haar waren opgekomen. De boer riep Gustaaf alleen, keek hem eens goed aan en herkende hem toen; want zij waren in Upsala dikwijls bij elkander geweest. Anders Person was jegens Gustaaf goed gezind; maar toen deze van het Stokholmer bloedbad vertelde en Persons dienst tot redding des vaderlands eischte, trok deze zich terug, ja hij durfde Gustaaf niet langer bij zich houden, maar ried hem aan zich dieper landwaarts in te begeven en telkens van verblijfplaats te veranderen. Gustaaf verliet nu den bangen vriend en begaf zich naar Ornaes. Maar toen hij des avonds over het pas togevroren

1) *Dalkerels*. Zoo worden ze genoemd door Sonstrål en Van Lummel, Jaarboeken van het Godsbestuur, II. 191.

ri viertje de Lill-elf wilde loopen, brak het ijs onder hem en viel hij in 't water; vlug als hij was, werkte hij zich weer naar boven, en ging terug naar het huis van den veerman, waar hij zijn kleederen droogde en dien nacht bleef. Den volgenden dag kwam hij bij zijn vroegeren vriend uit Upsala, Arendt Ornflykt, die te Ornaes woonde. Deze was thans geheel Deenschgezind. Gustaaf, die dit niet wist, deelde hem al zijn plannen openhartig mee. De sluwe Ornflykt hield zich, alsof hij Gustaafs plannen goedkeurde, ja beloofde zelfs hem te helpen. „Ik wil dadelijk naar mijn bureu gaan,” zei hij, „om hen over uw plan te polsen.” Hij bracht Gustaaf nu in een hoog dakkamertje, waar hij intusschen wat kon uitrusten. Moe van het zwerfen legde hij zich te slapen. En intusschen ging de verrader — want als zoodanig handelde Ornflykt — zijn rol spelen. Hij wilde Gustaaf in handen der Denen brengen en zoo den hoogen prijs winnen, die op zijn hoofd stond. Hoe valsch! De eerste buur, wiens bijstand hij inriep, wees het voorstel met afschuw van de hand. Hij wilde geen Judasloon verdienen. Maar Ornflykts zwager keurde het plan goed en kwam den volgenden morgen met twintig man naar Ornaes, om Gustaaf gevangen te nemen. Zij begaven zich naar het dakkamertje, openden het, maar vonden Gustaaf niet. Het kooitje was er nog, maar 't vogeltje was gevlogen. De verraders keken vreemd op hun neus. Ik wil u vertellen, wat er gebeurd was.

Ornflykts huisvrouw had het verraad van haar man begrepen en wilde Gustaaf redden. Toen haar man naar zijn zwager reed, beval zij Jacob, een der knechten, gauw een slee in te spannen en achter het huis gereed te houden. Daarna ging zij naar het dakkamertje, ¹⁾ wekte

1) De overlevering heeft op de tafel in deze kamer naast wapenen en handschoenen van Gustaaf een Bijbel gelegd . . . , het boek, dat vrijheid belooft en waarlijk vrij maakt. (Merle d'Aubigné.)

Gustaaf, sprak hem van het gevaar, waarin hij verkeerde, en meldde hem, hoe zij hem wilde redden. Nu opende zij het venster, en liet hem zachtkens aan een handdoek zakken. Gustaaf wierp zich in de slee en twee van top tot teen gewapende Dalekarliërs zetten zich naast hem en — Jacob reed weg. Men verhaalt, dat Arendt Ornflykt zijn vrouw wegens deze handeling niet meer kon dulden.

Op raad van zijn gastvrouw wilde Gustaaf zich naar den priester Jon te Swardsjoe begeven. Toen hij onderweg bij iemand nachtverblijf genoot en 's avonds in het woonvertrek zat, zei de vrouw des huizes tot hem: „Jonkman, maak eens eenige worstpinnen voor mij: je hebt toch niets anders te doen.” Maar Gustaaf antwoordde: „Ik versta de kunst van worstpinnenmaken niet.”

Den volgenden dag kwam hij bij den priester te Swardsjoe aan. Eerst begaf hij zich naar de knechts op de deel, hielp hen dorschen en deed meteen onderzoek naar Jons denkwijze. Toen hij uit alles begreep, dat de priester niet tot de Deensche partij behoorde, legde hij zijn hart voor hem open, vond een gulle ontvangst en werd drie dagen geherbergd. Hij wekte ook hier argwaan. De dienstmaagd van den priester overviel beiden, toen Gustaaf zich wiesch. „Waarom staat gij er bij en houdt voor hem den handdoek vast?” vroeg zij den priester. „Dat gaat je niets aan,” zei deze, maar aanstonds besloot hij een veiliger schuilplaats voor Gustaaf te zoeken en zond hem naar den koninklijken hontvester Elfson te Isala, niet ver van daar. Deze nam hem in zijn huis op. Doch nauwelijks was Gustaaf hier, of mannen, die door Arendts zwager uitgezonden waren om hem te vangen, traden het woonvertrek binnen. De vrouw van Swen Elfson was juist bezig het brood in den oven te schieten. Gustaaf stond er bij en warmde zich, toen de spionnen binnentraden, aanstonds over den vluchteling begonnen te spreken en onderzoek naar hem

deden. Om allen achterdocht te voorkomen, hief de vrouw den langen broodschieter op, waarmee het brood in den oven geschoven werd, gaf er Gustaaf een geduchten slag meê op den rug en zei tot hem: „Kwajongen, sta je daar die vreemde menschen weer aan te gapen? Heb je nog nooit voorname lieden gezien? Pak je oogenblikkelijk naar de deel, en maak, dat je weer aan het dorschen komt!” Met loomen tred verliet Gustaaf het vertrek; maar de spionnen konden onmogelijk gelooven, dat hij, die zulk een behandeling van de boerenvrouw onderging, de trotsche Gustaaf was. Zij begaven zich dus onverrichter zake verder. Maar Swen Elfson achtte Gustaaf ook te Isala niet veilig genoeg. Daarom verstak hij hem in een groot voer stroo, en bracht hem zoo door eenzame bosschen verder het Noorden in.

Eenige Denen, die Swen tegenkwamen, wantrouwden den boer en staken met hun pieken door het stroo. Eén daarvan kwetste Gustaaf in het been, maar hij liet geen geluid hooren en lag onbeweeglijk. De Denen bemerkten niets en lieten Swen Elfson verder rijden. Weldra zag deze, dat er bloed uit het stroo druppelde en dat het de sneeuw verfdde; want Gustaaf was aan een ader gewond geworden. Swen vreesde, dat het bloed hem verraden zou; daarom nam hij zijn mes en sneed het paard een diepe wond in het been. Vroeg dan iemand, waar dat bloed vandaan kwam, dan wees hij op het bloedende paard. Eindelijk gaf hij Gustaaf over aan de koninklijke houtvesters Nar en Mats Olafsen op het dorp Marnaes, niet ver van de grenzen. Ze brachten hem in een bosch, waar hij drie dagen en drie nachten onder de takken van een grooten, omgehouden den verborgen lag en waar een der boeren hem 's avonds heimelijk voedsel bracht. 't Waren droeve dagen voor Gustaaf, doch terwijl hij als een wild dier nagezet werd, vergat hij de taak niet, die hij op zich genomen had. Zijn oog schoot vuur, als hij aan Christiaans gewel-

denarij dacht. Maar toonde hij moed, het volk bleef besluiteloos.

Toen eindelijk de Denen hun opsporingen in die streken staakten, brachten de trouwe boeren van Marnaes hun Heer Gustaaf naar de kerk te Raettwiks, waar, als naar gewoonte, de bewoners dezer bergstreek op de Kerstdagen in grooten getale bijeenkwamen. Bij 't verlaten der kerk sprak Gustaaf voor de eerste maal het vergaderde volk toe. De boeren luisterden met alle opmerkzaamheid naar hem, maar „moesten er eerst met hun bureu over spreken,” vóór zij een besluit namen. Gustaaf begaf zich nu naar het groote dorp Mora, evenals Raettwiks aan het meer Siljan gelegen. Jacob Person, de geestelijke, was hem wel genegen, maar durfde, uit vrees voor de Denen, hem in de pastorie niet opnemen. Hij bezorgde hem dus bij den boer Tomte Mattes, die hem in een gewelfden kelder verborg, waarin men door een luik in den vloer afdaalde. Toen niet lang daarna de Deensche spionnen Tomte Mattes bezochten, rolde zijn vrouw, die juist aan 't bierbrouwen was, een groote bierton op het luik, zoodat dit den Denen niet in het oog viel en Gustaaf ook dit gevaar weer gelukkig ontsnapte.

Kort daarna, toen de mannen van Mora uit de kerk kwamen, stond Gustaaf op een kleine hoogte van 't kerkhof om het volk toe te spreken. Allen gingen om hem heen staan en beschouwden met aandacht den jongen, heldhaftigen Vorst, over wiens onverdiende vervolgingen zij reeds zooveel hadden hooren spreken. „Ik ben blij, dat ik u hierin zulk een groot aantal bijeen zie,” ving Gustaaf aan, „maar met droefheid denk ik aan ons aller toestand en aan het gevaar, waaraan ik mij blootstel, door u toe te spreken; want men zoekt mijn leven. Ons ongelukkig vaderland is mij echter dierbaarder dan het leven. Hoe lang zullen wij slaven blijven, wij die tot vrijheid geboren zijn? De tirannen hebben ons al ons eigendom ontnomen, en ons niets over-

gelaten dan leege huizen, magere akkers en een onzeker leven. Ons land drijft bijna in ons eigen bloed: vele honderden Zweedsche mannen hebben een schandelijken dood moeten ondergaan. Ik heb zelf daarbij mijn vader en mijn zwager verloren. — Hier schoten zijn oogen vol tranen. — Dit bloed roept om wraak! Laat ons aan deze slavernij een eind maken! Met Gods hulp zal ik uw hoofdman zijn en wij zullen sterven om het koninkrijk te redden." En nu, riep hij de Dalekarliërs op om hun ouden roem te handhaven en het vaderland vrij te vechten.

„Ik wil u gaarne volgen," zei hij, „en voor u mijn zwaard noch mijn bloed sparen; want meer heeft de tiran mij niet gelaten. Wij moeten het hem echter doen ondervinden, dat de Zweedsche mannen trouw en dapper zijn, en door de wet, niet door slavernij willen geregeerd worden."

Terwijl velen zijner hoorders een woest wraakgeschreeuw tot antwoord gaven en aanstonds de wapenen wilden opnemen, bleven vele anderen besluiteloos. De laatsten hielden van vrede; geloofden, dat Christiaans wreedheid niet den boeren, maar den aanzienlijken gold; wilden in elk geval met andere Dalekarliërs de zaak bespreken en verzochten Gustaaf intusschen een veiliger verblijfplaats op te zoeken.

't Was wel noodig; want de prijs, die op zijn hoofd gesteld was, was verdubbeld, en de speurhonden zochten hem met nieuwen ijver. Gustaaf was zelfs genoodzaakt zich eenige dagen onder een brug te verbergen, en dat midden in den strengen winter. Toen er geen hulp voor hem kwam opdagen, besloot hij redding in den vreemde te zoeken. Hij trok dus langs de Westelijke Dalfstroomopwaarts, door onmetelijke met sneeuw bedekte bosschen en zag eindelijk van verre de hooge Noorweegsche bergen, die hem weldra voor altijd van zijn ongelukkig vaderland zouden scheiden.

De mannen van Mora waren Gustaaf wel niet bijgevallen, toch had zijn moed en zijn krachtige taalindruk op hen gemaakt. Zoo was het ook met de mannen van Raettwiks, en toen dezen kort daarna een honderdtal Deensche ruiter over het ijs van den Siljan zagen trekken, zeiden zij: „Dat is om Gustaaf te doen,” en — zij begonnen de klokken te luiden. De wind voerde den klank van dit bekende sein naar de andere kerspelen over, en weldra kwamen van alle zijden tal van gewapenden den berg af. De verschrikte Denen vloden eerst in den tuin der pastorie, toen in den kerktoeren, en konden alleen hun leven redden, door de plechtige belofte, dat zij Gustaaf geen leed zouden doen.

Dalekarliën werd nu het toevluchtsoord van vervolgte Zweedsche edelen. Dezen bevestigden alles, wat Gustaaf gezegd had, en verhaalden, dat op vele landgoederen galgen waren opgericht, een nieuwe belasting voor de boeren was uitgeschreven, enz. De bejaarde edelman Lars Olson berispte de boeren zeer, dat zij Gustaaf Wasa hadden weggezonden. „Hem hebt gij juist noodig,” zei hij, „indien gij en het Rijk niet geheel vernietigd wilt worden. Gustaaf is de eenige, die verstand en inzicht genoeg heeft om ons aan te voeren en te redden.” Terwijl hij nog sprak, kwam een andere vluchteling uit het bosch en beschreef hun breedvoerig het Stokholmer bloedbad en hoe het lijk van hun geliefden Heer Sten Sture was opgegraven en beschimpt. Dat vervulde de boeren met toorn en ontzetting. Bloedige wraak werd hun eenige gedachte. Het begon hun te berouwen, dat zij Gustaaf weggezonden hadden. Hoe hem nog terug te halen? Twee mannen van Mora, snelle sneeuwschoenloopers, werden uitgezonden om den held op te sporen. Zij ijlden door de wouden, volgden zijn spoor en vonden hem in het laatste dorp aan den Westkant der Dal-elf, aan den voet der bergen, die Zweden van Noorwegen scheiden, en die hij juist zou overtrekken.

Zij vertelden hem, welke verandering er in de stemming der boeren gekomen was, en dat dezen hem smeekten terug te keeren. Hij ging met hen mee naar Mora — de bevrijdingsoorlog zou beginnen.

IV.

VAN DALEKARLIËN BEGINT DE VICTORIE!

Met groote vreugde werd Gustaaf nu door de „Dalkerels” begroet! Welk een verschil met vroeger! Zij benoemden hem tot hun hoofdman en zwoeren hem gehoorzaamheid en trouw. Eenige honderden mannen plaatsten zich onder zijn bevelen en zestien krachtige mannen ontving hij tot lijfwacht. Om zijn manschappen aan te vuren, trok hij met duizend man naar Falun, nam er verscheidene aanhangers van Christiaan gevangen, gaf de Kerstmiskramen der buitenlandsche kooplieden ter plundering over en deelde de koninklijke belastinggelden, die hij bemachtigd had, als soldij uit. Wijd en zijd klonk deze gebeurtenis en van alle kanten kwamen vluchtelingen zich onder Gustaaf stellen.

De Denen lachten eerst over dit nieuws en spraken over Gustaaf en de zijnen als over een rooverbende, Maar spoedig werd de beweging zoo ernstig, dat de Deensche partij het noodig oordeelde het oproer in de geboorte te smoren. Juist toen Gustaaf naar Helsingland was gegaan, kwamen 6000 Denen naar Dalekarliën. Gustaafs luitenant Pieter Soenson trok met 5000 Dalekarliërs, die slechts pijlen, pieken, bogen en slingers als wapenen bezaten, tegen hen op. Bisschop Beldenäcke, een der Deensche aanvoerders, vroeg, toen hij die Dalekarliërs van verre zag, hoeveel man dat wel konden zijn. Een zijner Zweedsche

aanhangers zei: „Op zijn minst twintig duizend man, want de ouden zijn daar even moedig en gehard als de jongen.” — „Maar waarvan leven zij?” vroeg de bisschop. „Van brood en water,” zei de ander, „en ontbreekt het hun aan koren, dan bakken zij brood van gemalen boombast; ook geven zij niet veel om koude of hitte, om honger of dorst!” — „Een volk, dat boomschors eet en water drinkt,” zei de bisschop, „kan door den duivel zelf niet bedwongen en onderworpen worden, veel minder door een mensch.”

En de uitslag? Deze fiere kinderen van Zweden wierpen zich op de Denen, deden hen grootendeels onder hun pijlen en knotsen vallen, dreven anderen in de rivier, waar zij verdronken, en zetten de overigen nog heel ver na.

* * *

Gustaaf trachtte inmiddels de Dalekarliërs in den wapenhandel te oefenen. Hij leerde hun de pijlschijten beter smeden, opdat deze des te gemakkelijker door het ijzeren harnas konden dringen. Voor eenige zijner mannen liet hij lange, sterke pieken maken, om daarmee den aanval der ruitery te keeren. Streng handhaafde hij de tucht, zoo in als buiten den dienst. Velen, die zich te buiten gingen, betaalden het met den dood. Maar evenzeer behartigde hij, wat hun tot nut en welvaart strekken kon. Daardoor won hij aller hart.

Den 23en April verdeelde hij zijn leger, dat nu twintig duizend man telde, in twee afdeelingen, en stelde het eene onder Lars Olson, het andere onder Lars Erikson. Daarop vaardigde hij een plechtige oorlogsverklaring tegen Koning Christiaan uit, trok den 29en April tot aan Balundsäes dicht bij Westerås, welke stad hij den volgenden dag wilde aanvallen. Maar de Denen riepen: „Al regende het ook drie dagen achter elkander Dale-

karliërs, zoo zouden wij ze toch neervellen," en met deze woorden stormden zij de stad uit, om de aanrukkende Zweden terug te drijven.

Het bekwam hun slecht. Lars Olson beval zijn Dalekarliërs den naderenden Deenschen ruiters de onlangs ingevoerde lange pieken voor te houden. De paarden werden er mee doorboord, en hun ruiters evenzeer; want hun harnassen waren tegen de scherp gewette pijlen der Dalekarliërs niet bestand. Zoo vielen er vierhonderd. De overigen snelden terug. De Denen hadden den slag verloren en Gustaaf werd meester van Westerås.

Het gerucht van deze overwinning verbreidde zich ver in 't land. Adel en volk kwamen in menigte zich bij den gelukkigen, jeugdigen aanvoerder voegen. Overal stond het volk tegen de Denen op.

De oversten Lars Olson en Erikson werden naar Upsala gezonden. De aartsbisschop was niet in de stad en de verschrikte domheeren lieten den oversten verzoeken, de vijandelijkheden uit te stellen, omdat dien dag juist het St. Eriksfeest gevierd en 't gebeente van dien heilige tusschen Oud- en Nieuw-Upsala rondgedragen werd; zij ontvingen ten antwoord, dat het Zweden en geen vreemdelingen toekwam den beschermheer des rijks en zijn heilige overblijfselen te dragen; de Zweden zouden dus hun best doen, het feest zelf in Upsala hij te wonen. 's Nachts om 2 uur maakten de Zweden zich van de stad meester.

Drie weken later kwam Gustaaf in Upsala. Hij ging in het domkapittel ¹⁾ en hield den domheeren hun ontrouw tegen het rijk en de wettige bestuurders voor. „Indien gij en de bisschoppen," zei hij, „in uw plicht omtrent mij tekortschiet, zal ik u streng straffen. Wilt gij mij en het rijk trouw zweren, en u als oprechte en standvastige Zweden gedragen?"

1) Een vergadering van geestelijken, aan een domkerk verbonden.

De verschillende domheeren vroegen verlof aan hun bisschop te schrijven en diens antwoord af te wachten. Gustaaf stond dit toe en gaf zelfs een brief aan Trolle mee, waarin hij hem ernstig vermaande, „aan 't welzijn van 't rijk te denken en het van onderdrukking en ellende te helpen verlossen.” — „Ik zal zelf aan Gustaaf Erikson het antwoord brengen,” zei aartsbisschop Trolle, en hij trok met 500 ruiters en 3000 voetknechten naar Upsala.

Gustaaf ging versterking halen en viel toen de Denen zoo geducht aan, dat slechts een zesde deel van hen overbleef. Met verachting en verwijten werd de verrader zijns vaderlands in Stokholm ontvangen. Eenige dagen later verscheen Gustaaf Wasa met zijn leger vóór Stokholm, en wel op den Brunkeberg. Daar stonden nog vele galgen van 't bloedbad, en aan die galgen hingen Zweedsche mannen. „Hier ziet gij de sporen van het Deensche bestuur!” sprak hij tot zijn manschappen. Oogenblikkelijk werden de galgen omvergehaald en de lichamen met eerbied in den vaderlandschen grond begraven.

Nu was reeds een groot deel van Zweden van den vijand gezuiverd en in de andere deelen des rijks begon het volk moed te grijpen en zich tegen den onderdrukker te verzetten. Vele duizenden wapenden zich tegen de vreemdelingen. Weldra zagen de Denen zich in de kasteelen, die zij bezetten, ingesloten; zij lachten de boeren echter uit, die met hun zwakke belegeringswerktuigen weinig tegen de hooge dikke muren der sterke vestingen vermochten.

Onder de sterke vestingen behoorden Stokholm, Nykoping en Kalmar; maar Stokholm was het grootst, het sterkst en van het meeste gewicht. Het had vele goed geoefende en dappere krijgslieden, die ook in Gustaafs leger hun vrienden hadden, welke Gustaafs

vertrouwen hadden gewonnen en zijn kracht en zijn plannen kenden. Des morgens na zijn aankomst op den Brunkeberg vluchtten zij binnen Stockholm. Die verraders!

Kort daarna vielen de Denen uit Stockholm het Zweedsche leger aan den Brunkeberg van twee zijden aan. Na een halven dag gevochten te hebben, moesten de Zweden wijken. Bij een tweeden aanval leden de Zweden opnieuw de nederlaag.

Omstreeks dezen tijd werd Gustaaf voor een der zwaarste beproevingen gesteld, die een mensch kunnen treffen. Hij ontving van Christiaan een brief met de bedreiging, dat, „wanneer Gustaaf van zijn onderneming niet afzag, zijn moeder en zijn zusters het met haar leven zouden bekoopen; en hoe feller Gustaaf Stockholm aangreep, hoe hardvochtiger ook de gevangenen zouden behandeld worden.”

Christiaan zond zelfs in 't geheim boden, die zeiden uit naam van Vrouwe Cecilia te komen en Gustaaf op 't aandoenlijkst smeekten, het leven zijner moeder en zijner zusters toch te verschoonen. Zij zeiden onder anderen tot hem, dat die vrouwen zelf de zakken moesten naaien, waarin zij verdronken zouden worden.

Al deze en nog vele andere berichten aangaande het lijden dezer vrouwen, hadden de gewenschte uitwerking niet. Gustaaf kende Christiaan. Al onderwierp hij zich, zoo was de dood van hem en zijn bloedverwanten toch zoo goed als zeker, want wat beteekenden Christiaans beloften? Het eenige middel om zijn familie te redden was den tiran te treffen. Het belang des vaderlands ging boven zijn persoonlijk belang. Met een bloedend hart wees Gustaaf alle onderhandelingen af: Zwedens redding bleef zijn doel.

Christiaan was laag genoeg zijn bedreigingen uit te voeren: de vrouwen werden van nu af strenger behandeld.

GOD ZET KONINGEN AF EN STELT KONINGEN AAN.

Gustaaf was onafgebroken werkzaam. Zijn krijgslieden waren door 't geheele land verspreid en belegerden de vestingen en burchten der Denen en Deenschgezinden. Maar in het belegeren waren zij onervaren. Gustaaf moest eigenlijk zelf alles besturen. Daarom reisde hij onophoudelijk van de eene plaats naar de andere, onderrichtte hier en bemoedigde daar. Ook oefende hij de soldaten en voorzag hij hen van alle benoodigdheden.

Intusschen bleef er nog veel te doen. Van de bisschoppen had nog niemand zich vóór hem verklaard; en dit was toch van 't grootste belang. Het voorbeeld der bisschoppen was namelijk van grooten invloed op den adel; de lagere geestelijkheid volgde hun voorbeeld en het volk geloofde hun woorden. Van deze bisschoppen, die in hun sterke sloten een vorstelijk leven konden leiden wegens hun groote inkomsten, — en dit ook deden — was Hans Brake te Linköping de aanzienlijkste. Op dezen geleerden, werkzamen en invloedrijken man, die voor 's lands welzijn en eer zeer ijverde, maar deze onafscheidelijk verbonden achtte aan 't Roomsche geloof, waren aller oogen gericht. Ieder vroeg: welke partij zal hij kiezen? Hans Brake sloeg uit zijn sterk slot Munkeboda de gebeurtenissen met belangstelling gade. Van den wreeden en waanzinnigen Christiaan wilde hij niets weten, maar in Gustaaf ontdekte zijn scherpe blik reeds den toekomstigen vijand der monniken en den krachtigen Koning, die van niemand inmenging in zijn macht dulden zou. Daarom voegde Braske zich ook niet aan Gustaafs zijde.

Tijdens de belegering van Stegeborg in den zomer van 1521 schreef Gustaaf vandaar een brief aan Braske, schil-

derde hem den toestand des rijks en de wreedheid van Christiaan, en voegde er bij, dat, wanneer de bisschop niet zelf aan Gustaaf zijn gevoelen kwam te kennen geven, hij spoedig gasten kon verwachten. Die gasten verschenen ook weldra: het waren Gustaaf met een troep uitgelezen krijgslieden. De bisschop waagde het niet zich te verzetten. Hij trok Gustaaf tegemoet, beloofde hem trouw, stelde een deel zijner hofbeambten te zijner beschikking en bewees hem groote vriendelijkheid.

Thans van de gelukkige uitkomst meer zeker, riep Gustaaf een Rijksdag op den 24en Augustus 1521 bijeen te Wadstena. Meer dan zeventig edellieden verschenen daar, die allen uit den dienst van Christiaan in den zijne overgingen. Er heerschte op die vergadering een opgewekte stemming! Groot was de vreugde over de verlossing van den tiran, maar groot ook de dankbaarheid jegens den verlosser. Velen drukten zelfs de verwachting uit, dat Gustaaf Wasa hun Koning zou zijn. Gustaaf, die even verstandig als dapper was, zei: „Eerst dan, wanneer gij Christiaan en de Denen geheel verdreven hebt, is het tijd aan een Koning te denken. Ik heb dezen oorlog ondernomen in 't belang van het rijk en zijn inwoners; niet om daardoor Koning te worden. Wilt gij mij ook verder trouw en dapper bijstaan, om ons van drukkende kluisters te bevrijden, dan wil ik ook verder uw hoofdman blijven.”

Allen beloofden dit met opgeheven handen en benoemden daarna Gustaaf Wasa tot *Rijksbestuurder* van geheel Zweden.

Na deze vergadering nam de werkzaamheid overal merkbaar toe. Gustaaf steeg in aanzien en vertrouwen en de vijand zag met elken dag zijn hoop in rook vervliegen. Weldra was het geheele land van de vijanden gezuiverd, op Stokholm en Kalmar na, en Abo en eenige andere sterkten in Finland, die over de Oostzee steeds voorzien werden van versche troepen en levensmiddelen.

Vóór het jaar 1521 ten einde was (18 December), had Gustaaf Stegeborg, waarvan op de vorige bladzijde sprake is, ingenomen; — met Stokholm ging het zoo vlug niet. Gustaaf zag in, dat hij die stad niet zou kunnen bedwingen, wanneer de Deensche vlootvoogd Norrby de bezetting van levensmiddelen en manschappen voorzien kon, zoo dikwijls hij wilde. Daarom verzocht en verkreeg hij van Lubeck vijftien goed bemande schepen tot hulp, die zich met de kleine Zweedsche vloot vereenigden. Tegen den herfst verscheen Norrby met slechts vijf schepen in de scheren,¹⁾ om Stokholm van 't noodige te voorzien. Met veel sterker scheepsmacht en den wind in 't voordeel hoopten de Zweden de Deensche vloot nu spoedig te vernietigen. Zij zeilden dus regelrecht op Norrby los, en de Lubecksche vloot onder Brun volgde; maar plotseling beval Brun, de ankers uit te werpen. „Waarom?” vroeg Fleming, de Zweedsche vlootvoogd. „Omdat daar een verborgen klip den grooten schepen in den weg ligt,” antwoordde Brun. Nu moest ook Fleming van den aanval afzien. Hoe jammer! Later bleek, dat de Lubeckers den oorlog wilden rekken, opdat zij te langer onmisbaar zouden zijn. Dat was de verborgen klip!

Er kwam een sterke vorst, zoodat alle schepen invroren. De Zweden wilden op het dikke ijs Norrby aantasten, waarbij waarschijnlijk al diens manschappen zouden gevangen genomen zijn. Maar ook thans weigerden de Lubeckers bijstand. De Zweden waren buiten zichzelf van woede. Dat was nu de tweede keer. Gustaaf Wasa, van alles onderricht, kwam in allerijl op de vloot; maar ook hij vermocht niets op Brun. Er brak een storm los; al het ijs dreef weg, maar tegenwind belette Norrby weg te komen. Van een bergachtig eilandje, dat Gustaaf bemachtigde, had hij met twee kanonnen Norrby's geheele

1) Scheren = zeeklippen.

vloot in den grond kunnen boren, maar Brun weigerde hem de kanonnen te geven, ook zelfs, toen Gustaaf hem twee der voornaamste kasteelen van 't rijk als pand aanbod. De wind sloeg om en Norrby zeilde ongehinderd weg. Gustaaf moest alles voor zoeten koek opeten, omdat hij Lubecks hulp nog al te zeer behoefde, maar hij vergat die houding niet.

't Is onbegrijpelijk, hoe weinig Christiaan van Denemarken in dezen tijd om Zweden gaf. Hij liet zijn troepen daar bijna zonder ondersteuning.

In 1522 gaf hij een nieuw wetboek voor geheel Denemarken. Daarmee voerde hij belangrijke veranderingen in, bv.: de boeren werden tot dusver als vee gekocht, verkocht en behandeld. Christiaan beval, dat ieder zijn eigen, vrije heer zou zijn: hierdoor zette hij de machtige heeren tegen zich op. — Hij beperkte de macht en den rijkdom der geestelijkheid en begon de leer van Luther in te voeren: hierover ontbrandde de toorn der Roomsche prelaten. — Hij wilde den handel der burgers bevorderen en gaf den Hollanders verlof in het rijk handel te drijven: dit zette Lubeck tegen hem op.

Deze veranderingen, die ieder op zichzelf nuttig en goed waren, maar moeilijk in te voeren, wilde hij op onverstandige wijs ineens en met geweld doorzetten.

In Zweden was hij bijzonder gehaat, maar ook in Denemarken waren de boeren boos op hem wegens de zware belastingen. Nergens vond hij liefde en vertrouwen, overal haat en verachting. Zelfs vreemde vorsten verafschuwden hem en wilden den bloeddorstigen tiran niet bijstaan. Toen een pauselijk gezant naar de wreedheden des Konings onderzoek kwam doen, liet deze zijn gunsteling Slaghöök als den eigenlijken bewerker van 't Stokholmer bloedbad aanklagen en onthoofden. Maar hierdoor maakte hij zich des te meer gehaat. Hij durfde zich niet langer op zijn volk verlaten en haalde vreemde huurlingen in 't land; en toen hij daar-

voor geld noodig had, riep hij den 10en December 1522 een Heerendag bijeen. Slechts weinig heeren kwamen. Toornig schreef Christiaan een nieuwen Heerendag tegen den 24en Januari 1523 uit. Plotseling verspreidde zich het gerucht, dat Christiaan het voornemen had ook onder den Deenschen adel een bloedbad als te Stokholm aan te richten. Nu kwam de Jutlandsche adel te Wiborg bijeen, zwoer Christiaan af en droeg de kroon op aan zijn oom, Hertog Frederik van Holstein. Zoodra Christiaan den brief van afzetting ontvangen had, ontzonk hem alle moed. Inplaats van met een krijgsmacht de heeren te verslaan, beloofde hij *missen* te laten lezen voor de zielen dergenen, die hij onrechtvaardig ter dood had gebracht; zelfs verbond hij zich een *bedevaart naar Rome* te doen.

Maar toen de adel en de priesters onverbiddelijk waren, snelde hij naar Kopenhagen, smeekte het volk met tranen, erkende zijn misslagen en beloofde beterschap. Wèl kregen sommigen meelijden met hem, doch bij de meesten nam het verzet toe, zoodat Christiaan besloot te vluchten. Hij liet alle kostbaarheden, die hij nog bijeen kon krijgen, op de oorlogsschepen brengen, die bij Kopenhagen lagen, begaf zich met zijn gemalin, kinderen en eenige trouwe dienaren aan boord en zeilde 20 April 1523 weg. Terwijl hij zijn hoofdstad al meer en meer in den nevel zag verdwijnen, brak zijn droetheid met geweld los en was hij buiten zichzelf van vertwijfeling. Siegbritte, een Hollandsche vrouw, die te Kopenhagen gewoond had en met welke hij in alles raad en daad nam, had zich uit vrees voor 't volk in een kist verborgen en zoo als vrachtgoed op het schip laten brengen. Nu kwam zij uit haar kist te voorschijn en troostte hem er mee, dat, was hij nu geen Koning van Denemarken, hij toch nog Burgemeester van Amsterdam kon worden. Christiaan wilde namelijk naar Nederland, om hulp bij zijn zwager Keizer Karel te zoeken. Een hevige storm verstrooide zijn schepen. Eindelijk

kwam hij in plaats van te Amsterdam te Antwerpen aan.

Met het einde der regeering van dezen wreeden Koning vervielen ook al de goede instellingen, die hij had willen invoeren. Het nieuwe wetboek werd verbrand; de boeren werden weer lijfeigenen en slaven; de heeren kregen weer hun vroegere macht over hen. Maar de Zweden kregen met behulp der Stures en van Gustaaf Wasa de oude vrijheid en het aanzien terug, die zij vroeger bezeten hadden.

In de lente van 1523 werd, na lang tegenstand geboden te hebben, Kalmar ingenomen. Nu was geheel Zweden vrij, op Stokholm na. Maar de Denen zouden ook weldra verdreven zijn uit deze stad, die wegens haar sterkte, haar handel en haar ligging midden in het rijk, wel den naam verdiende van *Zwedens hart*.

Intusschen had de grootste ordeloosheid in het land geheerscht. Bisschoppen en raadsheeren waren er bijna niet meer. Eerst onlangs — in den herfst van 1522 — waren door Gustaafs bestel nieuwe bisschoppen benoemd. Ook de Raad kreeg op den eerstvolgenden Rijksdag versterking van leden. Die Rijksdag werd gehouden in 't begin van Juni 1523 te Strengnaes.

De eerste en gewichtigste vraag was de keuze van een Koning. Een der aanwezigen hield een lange rede, waarin hij de wreedheid des tirans en de bedriegerijen der Denen breedvoerig besprak, en de behoeften aan een Koning aantoonde, de verdiensten en deugden van Gustaaf Erikson prees, en voorstelde hem tot Koning te kiezen. Dat was naar aller hart gesproken. Allen riepen, dat Gustaaf Erikson hun Koning zou worden. Geen stem verhief zich er tegen. De keus was eenparig.

't Was een ernstig oogenblik voor Gustaaf. Voor zijn geest vertoonden zich de armoede en de ordeloosheid des rijks, de nijd van den adel, de macht der priesters, de bui-

tenlandsche vijanden — vooral de Denen — met hun aanspraken . . . Hij dacht na — en weigerde Koning te worden.

„Waartoe zal ik mij nog meer moeite op den hals halen?” zei hij. „Ik verlang naar rust. Kiest liever tot Koning een der oude edelen, hier tegenwoordig!” Maar wien zouden zij kiezen? Niemand had aanzien genoeg om Koning te worden. Nu spoorde de pauselijke legaat Johannes Magnus de aanwezigen aan niet te rusten, voor Gustaaf de koninklijke waardigheid aanvaardde. Dat vond bijval. „Gustaaf Erikson,” zoo zei men, „heeft rijkdom en armoede, hoogheid en geringheid leeren kennen; hij weet te gehoorzamen en te bevelen; hij alleen bezit genoeg kracht en verstand om het rijk te regeeren en moed genoeg om zijn vijanden te verdrijven. Hij heeft met gevaar van zijn leven het verloren vaderland gered: wie heeft de liefde, vereering en dankbaarheid des volks verdiend, zoo niet hij? Daarom mag hij zich aan die hooge roeping niet onttrekken; 't is een roeping van God, die hem ons tot redding zond.”

In dezen zin spraken allen, ieder op zijn wijs; ja eenigen drongen er op aan onder tranen en met een voetval.

Kon Gustaaf nu wel weigeren? Hij nam de kroon aan, meer uit meelijden met het onderdrukte en uitgeputte vaderland, dan uit verlangen naar die hooge waardigheid. Allen zwoeren hem met opgeheven handen en luide stem trouw en gehoorzaamheid. Hij gaf zijn koninklijk woord en de standen vaardigden een brief uit, waarin zij verklaarden, *dat zij den onoverwinnelijken Vorst, Gustaaf Erikson tot hun eenigen, rechtmatigen en genadigen Koning en Heer gekozen hadden.*

Nadat de Rijksdag uiteengegaan was, begaf Koning Gustaaf zich naar Stokholm, waar de Deensche bezetting nu niet langer tegenstand bood, maar den 21^{en} Juni hem de poorten opende.

Met groote pracht en opgewektheid deed Gustaaf zijn intree in Zwedens hoofdstad, onder 't gejuich der zoo lang ingesloten en onderdrukte burgerij. Hij begaf zich het eerst naar de Hoofdkerk, trad vóór het hoogaltaar, boog daar ootmoedig en dankbaar de knieën voor den Koning der koningen, die hulp en kracht verleende tot bevrijding des vaderlands, en smeekte Hem ook thans Zijn bijstand en kracht af, om het moeilijke werk, dat hij op zich genomen had, goed te volbrengen.

VI.

TOESTAND DES RIJKS.

Strijd tusschen licht en duisternis.

Zoo was Gustaaf Wasa dan Koning van Zweden! Hoe moest echter dit rijk geregeerd en tot welvaart en aanzien gebracht worden? Voor een ordelijk bestuur en voor de landsverdediging werden jaarlijks belangrijke sommen gevorderd, waartoe de gewone belastingen ontoereikend waren. Den boeren nieuwe belastingen op te leggen ging niet aan, terwijl de geestelijken en adellijke heeren — meer dan een derde deel des rijks — geen belastingen betaalden. De burgerij kon evenmin iets geven: haar handel was door Lubeck gefnuikt. De adel bezat nog een groot vermogen, maar was vrij van alle bijdragen voor de schatkist, behalve van den krijgsdienst. Doch de geestelijkheid bezat een onnoemlijken rijkdom zoo in goud, zilver en baar geld, als in groote, aan kerken en kloosters geschonken, bezittingen. Wilde het rijk dus niet volstrekt in verval geraken, dan moest de geestelijkheid de beurs openen. Het was echter een gevaarlijk werk, haar

voorrechten aan te randen; iedere poging van dien aard zou te kampen hebben met den haat der geestelijken, den banvloek des pausen en den tegenstand en de afkeur van 't onwetende volk.

Vroegere pogingen hadden daarop schipbreuk geleden. Toch wilde ook Gustaaf Wasa een poging wagen. Niet uit vermetelheid of uit lust tot gevaarlijke avonturen; want hij was scherpzinnig genoeg om het gevaar in te zien, en voorzichtigheid was juist zijn hoofddeugd; maar hij begreep, dat zonder beperking der geestelijke macht al zijn bemoeiingen tot Zwedens welzijn vergeefsch zouden zijn. Bedachtzaam, maar beslist ging hij op het doel af, dat wekt daardoor nog heden onze hoogste bewondering. Hij had in Lubeck Luthers geschriften bestudeerd ende dwalingen van het Roomsche Katholicisme voldoende leeren kennen. Een priesterschaar, die in zonde en overdaad haar tijd doorbracht; een leer, die 's volks onwetendheid steunde en voor geld de vergeving der zonde aanbod, zij verdienden geen verschooning.

Vóór we hierover nader spreken, moeten wij iets zeggen over het *begin der Hervorming* in Zweden.

De gebroeders Olaus en Laurentius, zonen van den gegoeden smid Peder te Oerebro, hadden hun eerste onderwijs in het Karmelieten-klooster aldaar ontvangen. Later gingen zij buitenslands hun studiën voltooien. Wat zij van doctor Maarten Luther bij geruchte vernamen, maakte hen nieuwsgierig. Zij snelden dus naar Wittenberg om den beroemden man zelf te hooren. God zegende Luthers eenvoudige, maar krachtige welsprekendheid, gegrond op en geput uit de woorden der H. Schrift, aan het hart der jongelingen, die met ijver naar 't voorbeeld huns leermeesters Gods Woord begonnen te onderzoeken. De schillen vielen hun van de oogen: de Heilige

Geest deed hun de rechtvaardiging des zondaars om niet, door het geloof alleen, kennen en daarmee de dwaling der Roomsche Kerk, die de vergeving der zonden verbindt aan geld, geschenken, bedevaarten, vasten, voorbeden van heiligen enz. Terwijl de priesters den Bijbel voor 't volk verborgen hielden, voelden de broeders de kracht van 's Heilands woord: „Gaaf heen, onderwijst alle volkeren.” Zeiden de Roomschen, dat de Paus onfeilbaar is, zij wezen uit den Bijbel aan, dat alle menschen zondaars zijn. Nacht en dag lazen zij in de Heilige Schrift, maar nergens vonden zij een woord over verplicht vasten, over bedevaarten, aanroeping van heiligen, kloosters, vagevuur, enz., waaraan de Roomschen zulk een groote waarde becbten.

Lutber herkende Olaus weldra onder zijn boorders en beantwoordde de bewondering van den jongen Zweed met veel welwillendheid. Hij zag in hem den man, door wien God Scandinavië met bet licht des Evangelies wilde bestralen. Olaus, die den beldhaftigen Lutber zijn vijf-en-negentig stellingen aan Wittenbergs slotkapel had zien slaan, bezocht met hem de kloosters der Augustijnen in Thuringen.

Rijk gezegend keerde Olaus in 1519, ook op raad van Lutber, naar zijn vaderland terug. Het schip, waarmee hij van Lubeck naar Stokholm onder zeil ging, strandde op een eiland bij Gotbland; de passagiers werden allen gered. Juist bevond zich hier Antonelli Arcimboid, die met grooten ophef aflaatbrieven verkocht. Met de warmte van een Luther trad Olaus aanstonds tegen hem op en legde aan de omstanders het bedrog bloot, dat door den aflaathandel jegens hun zielen gepleegd werd. De gouverneur van 't eiland joeg nu den aflaatkramer weg, na bet geld, dat hij reeds ontvangen had, te hebben verbeurd verklaard. Hij wenschte den jongen man bij zich te houden, maar dat ging niet. Olaus begaf

zich moedig naar Stokholm en vond ongedachte ondersteuning bij bisschop Matthias te Strengnaes, die hem een kerkelijke bediening opdroeg en tot hoofd eener school aldaar benoemde. Olaus — bij wien wij in dezen tijd ook zijn broeder Laurentius zien — zag zich dus hier een loopbaan geopend, en betrad die met al den ijver zijner ziel. Naar het voorbeeld van Luther verklaarde Olaus zijn scholieren de Schriften, onderwees hun de leer des Evangelies en maakte hen met de boeken van Luther bekend. Zoo begon de Hervorming in Zweden. — Olaus had in zijn onderwijs iets helders en heiligs, dat zijn hoorders aangreep. De Heere bediende zich van zijn prediking om velen de waarheid van de dwaling te leeren onderscheiden en hun de Schriften ter zaligheid te openen. Weldra werd zijn naam zoo beroemd, dat men uit verwijderde steden en dorpen studenten naar Strengnaes zag komen.

Toen de goede bisschop Matthias naar Stokholm vertrok, om de kroning van Christiaan II bij te wonen, nam hij Olaus en Laurentius mee. Op dien treurigen 8en November 1520 viel Matthias als een der vele slachtoffers van den bloeddorstigen tiran. Nauwelijks zag Olaus des bisschops hoofd van den romp gescheiden, of hij barstte in tranen uit en riep: „O, wreede en monsterachtige daad! Op die wijze zulk een waardigen bisschop te behandelen!” Onmiddellijk werden hij en zijn broeder bij de haren gegrepen en door Deensche soldaten naar de markt gesleurd, waar de beul zijn werk verrichtte. Reeds was het zwaard getrokken en wachtte ook hun de doodelijke slag, toen een officier uit 's Konings gevolg, die zich herinnerde hen vroeger in Wittenberg ontmoet te hebben, riep: „Spaar die twee jongelieden! het zijn Duitschers en geen Zweden!”

De scherprechter hield het zwaard terug en — het leven van Olaus en Laurentius werd gered.

Zij haastten zich de hoofdstad te verlaten en naar Strengnaes terug te keeren. Hun leven had aan een zijden draad

gehangen; God had het als door een wonder gespaard. Zij wenschten het met des te sterker drang voortaan in Zijn dienst en tot heil van Zweden te gebruiken. Hij had nog veel voor hen te doen.

Olaus, de oudste, was onversaagd, levendig, beslist, geleerd, bekwaam om de zaak des Evangelies te verdedigen met de pen, maar nog meer met het woord. — Laurentius, de jongste, was zachtmoediger, maar niet minder ijverig. Hij was grooter als schrijver, dan als redenaar, maar overtrof zijn broeder in geleerdheid. Beiden echter stonden pal voor hetgeen zij als recht beschouwden.

Met hen verbond zich Lorens Anderson, priester te Strengnaes, een man groot van verstand, kennis en welsprekendheid, en uitmuntende door voorzichtigheid en ondernemingsgeest. Na den dood des bisschops berustte bij hem het bestuur van 't bisdom tot op de verkiezing van een nieuwen prelaat. Door hem beschermd predikte Olaus in verscheidene kerken der stad de zuivere Christelijke leer tot spijt van velen, die ze ketterij noemden.

Bij den dood huns vaders in het jaar 1521 toonden de beide broeders, dat zij den strijd tegen de priesters aandurfdën. Hun vader had een stuk gronds aan de Karmelietermonniken vermaakt, om daarvoor zielmissen te laten lezen. Zijn zonen verzetten er zich tegen, wezen den monniken, die met hun Latijnsche misboeken gekomen waren om hun vader te begraven, de deur, en begroeven hem daarna. — Het duurde niet lang, of Olaus en Laurentius waren bij den paus aangeklaagd als groote ketters en godlooचनाars, op wie de strengste straf moest worden toegepast.

En zie, juist met deze vogelvrijverklaarden wilde Gustaaf Wasa de leer van Luther in Zweden invoeren.

Op den Rijksdag te Strengnaes, 1523, trachtte Olaus den Standen de Roomsche dwalingen duidelijk te doen kennen. Dat wekte veel getwist. De Koning, die er van hoorde,

liet zich door Olaus en Lorens Anderson de hoofdpunten hunner leer aanwijzen. Hij was het er mee eens, maar omdat hij vreesde, dat hij met den naam van ketter ook den haat der priesters en den afschuw des volks zich op den hals zou halen, hield hij zich, alsof hij aan die godsdienstgeschillen geen deel nam. In 't geheim beschermde hij echter de nieuwe leer; ja, om haar des te meer te verbreiden, benoemde hij Laurentius tot leeraar in de Godgeleerdheid te Upsala, Olaus tot prediker aan de hoofdkerk te Stokholm en Lorens Anderson tot zijn kanselier ¹⁾ en zoo werkten deze drie mannen, ieder in zijn kring, aan de verbreiding der Waarheid.

Dagelijks sprak de koning met zijn kanselier over de belangen van het koninkrijk, over de bisschoppen en de andere geestelijken en over hetgeen hun te doen stond, om de regeering meer in overeenstemming te brengen met de Heilige Schrift en ze meer tot heil van het volk te doen strekken.

Olaus was bijzonder bekwaam als prediker. In duidelijke woorden en met jeugdigen ijver stelde hij het volk de Paapsche dwalingen en bedriegerijen voor oogen, maar tevens den eenigen weg ter zaligheid. Dit alles deed hij in de Zweedsche taal. Het volk, aan een Latijnschen vormendienst gewoon, waarvan het geen woord verstond, stroomde in grooten getale toe, en hoorde zijn prediking met den grootsten bijval. Monniken trachtten hem te weerleggen, maar Olaus overwon hen gemakkelijk. Vele vrome, maar bekrompen zielen hoorden met ontzetting plechtigheden afkeuren, waarvan zij zooveel troost genoten hadden. Zij beschouwden Luther en diens aanhangers als verharde godloochenaars, voor erger dan heidenen. Dit moest ook Olaus ondervinden. Menigmaal werd hij midden onder de prediking door zijn hoorders in de rede gevallen. Zij

1) Een kanselier = een eerste minister.

voegden hem de grofste scheldwoorden toe, wierpen met stokken, steenen en alles, wat zij machtig konden worden, zoodat hij dikwijls slechts met het uiterste levensgevaar de aanvallen van 't ruwe gepeupel ontging. Maar onverschrokken trad hij altijd weer op; niets kon hem bewegen, de heilige zaak der Waarheid prijs te geven.

Nu besloten de Pausgezinden zich met behulp des Konings van dezen gevaarlijken tegenstander te ontdoen. Bisschop Braske schreef aan Gustaaf, dat deze de Luthersche ketters moest verdrijven en de invoering hunner geschriften niet moest toelaten, opdat hij zelf den naam van Christelijk vorst behield. Gustaaf antwoordde, dat hij bij zijn eed als Koning aan al zijn onderdanen bescherming beloofd had en dien eed zuiver moest houden. Had iemand zich te buiten gegaan, dan kon de bisschop met hem naar wet en recht handelen. Luthers geschriften waren alleen door zijn tegenstanders, niet door een onpartijdigen rechterstoel, veroordeeld, en konden dus niet verboden worden. Wanneer zoowel Luthers geschriften als die zijner tegenstanders werden ingevoerd, konden verstandige mannen ze met elkander vergelijken en zien, aan welke zijde recht of onrecht was. Hij zelf hoopte zich steeds zoo te gedragen, dat hij den naam van Christelijk vorst verdiende; zoo niet, dan zou hij gaarne weten, op welken grond men anders over hem oordeelde.

Niettegenstaande deze schijnbare onpartijdigheid, doorzag Braske heel goed 's Konings voorliefde voor de Lutheranen; maar hij kon er niets tegen doen, of waagde het althans niet.

Terwijl aldus de nieuwe predikers den Roomschen godsdienst ondermijnden, begon de Koning met voorzichtigheid de macht en de groote voorrechten der Roomsche geestelijkheid aan te tasten. Op den Rijksdag te Strengnaes legde hij den Standen de rekening voor, van het-

geen de vreemde huurlingen nog te vorderen hadden, hij wees er op, hoe zij allerlei wanordelijkheden pleegden, en niet wilden vertrekken, vóór zij betaald waren. Natuurlijk waren de Standen er op gesteld, dat de achterstallige soldij hun betaald werd. Gustaaf stelde voor, dat ook de geestelijken, die anders vrij van belastingen waren, aan dit tekort zouden betalen. Allen vonden dit goed, behalve de geestelijken. Braske zei: „In alle andere zaken wil ik den Koning ter wille zijn; maar het heilig eigendom der Kerk mag ik niet aantasten.” Gustaaf schreef hem hoffelijk, en noemde hem naar de gewoonte van dien tijd: „Genadige Heer.” Braske weigerde toch. Toen zond Gustaaf hem een tweeden en ernstigen brief vol bedreigingen. Braske betaalde en na hem al de andere geestelijken.

Geheel anders liep het af met bisschop Sunnanwäder te Westeraes. Deze ruide de Dalekarliërs tegen den Koning op. Gustaaf had het nauwelijks vernomen, of hij bezocht Westeraes, verlangde van het domkapittel, dat het den bisschop zou straffen, en toen de aartsbisschop hem begon te verdedigen, verklaarde hij beiden voor afgezet. Tot nieuwen bisschop stelde hij voor: Petrus Magnus; tot aartsbisschop den pauselijken legaat ¹⁾ Johannes Magnus.

Dit krachtig optreden van Gustaaf wekte groote verbazing in 't geheele land. Tegen zulk een moedig heer en zulk een rechtvaardige zaak waagde niemand iets te zeggen. Zelfs de trotsche Braske schreef, dat hij liever sterven wilde, dan Koning Gustaafs ongenade zich op den hals halen.

De Roomschen begonnen zich te roeren. Olaus en Laurentius werden voor het domkapittel van Upsala gedaagd. Zij verschenen in October 1524. Er ontstond een hevige strijd omtrent hun leer. Men dreigde hen met den pauselijken banbliksem, zij verachtten dien. Men trachtte de

1) Een legaat = een gezant.

eenvoudige en duidelijke waarheid te wederleggen; 't was te vergeefs. Men trachtte hen te lokken door beloften van hooge geestelijke waardigheden, van groote macht en rijkdom; zij verachtten de vleitaal en de valscheid nog meer dan de bedreigingen. Eindelijk zette het domkapittel door en sprak den banvloek over hen uit. Zij werden buiten de gemeenschap der Kerk gezet en de vergadering verklaarde, dat zij het rijk des duivels toebehoorden.

Maar de broeders beriepen zich op den Koning en verlieten het domkapittel onverschrokken en met blijden moed.

Toen men hoorde, dat over de predikers der nieuwe leer te Upsala de ban was uitgesproken, schrikten velen voor die leer terug. Braske, die het ijzer wilde smeden, terwijl het heet was, verbood in zijn bisdom, zoowel aan geestelijken als leeken, *Luthers werken* te koopen, te verkoopen of te lezen. Tevens richtte hij een boekdrukkerij op, waarin bij vertalingen van vele Duitsche geschriften tegen Luther liet drukken, die hij dan door het land liet verspreiden.

Nog meer leed de Hervorming door het wangedrag der Wederdoopers, die niet slechts de plechtige vormen der Roomsche Kerk maar ook alle vormen van den godsdienst bestreden en de menigte tot allerlei zondige en dwaze daden wisten te verleiden. Aan 't hoofd der Wederdoopers, aldus geheeten, omdat zij allen opnieuw doopten, die zich bij hen voegden, stonden Melchior Rink en Knipperdolling, die met een Duitsch schip naar Stockholm gekomen waren. Tijdens de afwezigheid van Gustaaf, die om onderhandelingen met Denemarken naar Malmö vertrokken was, betraden zij de kansels en voeren hevig uit tegen den Roomschen godsdienst met zijn gezang, beeldendienst en versieringen. Zij gaven voor, door den Heiligen Geest gedreven te worden, en wisten het geringere volk zoo te bewerken, dat zij gewelddadigheden

aan kerken en kloosters begonnen te plegen. Alle beelden en kerksieraden werden neergehaald en met verachting door de straten gesleept. Tevergeefs trachtten Olaus en zijn vrienden het opgezweept volk tot bedaren te brengen. Velen begonnen te vreezen voor de vrijheid van godsdienst, welke eerst kort geleden in 't rijk bevond. De Roomsche kerkvoogden zagen deze woestheden met leedvermaak en hoopten, dat zij de Hervorming zouden doen mislukken. De vrome Roomschen zagen met tranen, hoe de patroons ¹⁾ en de heiligen van 't rijk o.a. Sint Erik en Sint Brigitta door 't slijk gesleurd werden. 't Meest vertoornd waren de boeren, die juist in de stad waren. Met afschuw snelden zij uit Stokholm, als uit een verdorven Gomorra, en vertelden den overigen boeren de akeligheden, die zij aanschouwd hadden, terwijl zij alle schuld daarvan op Luthers leer wierpen. Dit wekte een geest van ontevredenheid onder de boeren; zij dreigden met oproer, en spraken er van om naar Stokholm te gaan en de stad en het rijk van alle Lutheranen en ketters te reinigen. Zoo stonden de zaken, toen Gustaaf uit Malmö te Stokholm terugkeerde.

Gustaaf liet aanstonds Olaus Petri en zijn helpers bij zich roepen, en verweet hun hun toegevendheid jegens de dwepers; hij liet Rink en Knipperdolling in de gevangenis werpen en daarna per schip uit het land voeren, met de boodschap er bij, dat het hun den hals zou kosten, indien zij het ooit waagden den Zweedschen bodem weêr te betreden.

Op deze wijze bracht Gustaaf zijn hoofdstad weer tot rust. Maar door 't geheele land verspreidde zich het gerucht over de goddelooze dingen, die in Stokholm plaats hadden gehad. Monniken en priesters gaven van alles de schuld aan de leer van Luther. Dit wekte afkeer

1) Een patroon = een beschermheilige.

van die leer en ontevredenheid over den Koning, wiens voorliefde voor die leer velen duidelijk meenden te kunnen bespeuren. Gustaaf hiervan verwittigd, deed een rondreis, riep, waar hij kwam, het volk bijeen, sprak hen verstandig en zachtmoedig toe, deed onderzoek naar hun bezwaren, en nam die zooveel mogelijk weg. Openbaarde zich afkeer van de nieuwe leer, dan trachtte hij de gemoederen op voorzichtige wijze tot bedaren te brengen, hun op te helderen, wat zij verkeerd begrepen, en hen met de hoop te verblijden, dat ook de geestelijken zouden deelen in de betaling van 's rijks belastingen. Zoo ondermijnde hij langzamerhand den eerbied voor den Roomschen godsdienst en bracht hij het geheele volk tot rust.

Omstreeks Kerstmis 1524 kwam Gustaaf met Olaus Petri te Upsala. Op zijn verzoek had er in 's Konings tegenwoordigheid een twistgesprek plaats over de gronden voor en tegen de nieuwe leer tusschen Peder Galle, daartoe gekozen door de domheeren, en Olaus Petri. Peder Galle beriep zich op de Kerkvaders; Olaus op de Heilige Schrift. Toen niemand zich liet overtuigen en de strijd al heftiger werd, maakte de Koning er een einde aan. De voornaamste punten, die behandeld waren, werden in geschrifte gebracht, en met het gevoelen der Pausgezinden en der Lutheranen daaromtrent in de Zweedsche taal alom verspreid, opdat ieder een oordeel kon vellen over het gevoelen van beide partijen. Het duurde ook niet lang, of het werd duidelijk merkbaar, dat velen onder het volk overtuigd waren, dat de waarheid aan de zijde der Lutheranen was.

Nog meer werd het vertrouwen in de Roomsche leer geschokt door het Nieuwe Testament, dat in de Zweedsche taal gedrukt en op 's Konings last door het geheele rijk verspreid werd. Het werd allerwegen ijverig gelezen en deed velen, ook vele priesters, met verwondering ont-

dekken, dat de pauselijke leer dikwijls lijnrecht in strijd was met Gods Woord. Een bejaarde priester zei: „Ik was ruim 50 jaar oud, vóór ik wist, wat het Nieuwe Testament was. „Aan eenige studenten, die uit Upsala naar Linköping kwamen, vroeg Braske: „Wat de Lutheranen leerden?” De studenten antwoordden: „Zij noemen den paus den antichrist en de prelaten de aanhangers van den antichrist.” „En waarop gronden zij die leer?” vroeg de bisschop. „Zij beroepen zich op Paulus,” zeiden de studenten. Toen sprong de bisschop driftig op en riep: „’t Ware beter, dat Paulus verbrand ware, dan dat hij thans door ieder wordt gelezen!”

De Koning tastte zoowel de voorrechten en rijkdommen der Roomschen aan als hun dwalingen. Zoo werd in 1521 besloten, dat de buitenlandsche ruiters in de kloosters zouden gelegd worden, en in 1525, dat de tienden der kerk van dat jaar tot bezoldiging van het vreemde krijgsvolk zouden dienen. De geestelijkheid verzette zich er natuurlijk heftig tegen. Maar de Koning bewees, dat de uitgaven noodig waren, en de adel, de burgers en de boeren, blij dat zij minder zouden moeten betalen, gaven gaarne hun stem, dat de geestelijken zouden bijdragen in de belasting.

Dit lokaas gebruikte Gustaaf dikwijls, om het volk tegen de Roomsche prelaten aan zijn zijde te trekken.

De grootste ergernis voor deze prelaten was echter, dat Olaus Petri, ofschoon priester, in ’t huwelijk trad en den godsdienst in de Zweedsche taal oefende. Er ontstond een algemeen gemor. De vreemde ketter moest doodgeslagen en de afvallige Koning verjaagd worden, riep het ruwe volk! Bij de Dalekarliërs kwam het tot oproer! Zij schreven den Koning dreigende brieven! De Koning riep de Standen te Westeraes bijeen. Hier vertelde hij hun, hoe men hem op alle wijze het leven verbitterde en

de regeering bemoeilijkte, en zei ten slotte, dat hij niemand tot last wilde wezen, en bereid was de regeering neer te leggen, opdat niet om zijnentwil het Rijk in verval zou geraken. Maar daarvan wilde niemand weten. Zij beloofden lijf en leven voor hem te wagen en iederen oproermaker oogenblikkelijk te straffen. Onder deze voorwaarden nam Gustaaf de regeering weer op zich en nu met vaste hand. Hij trok met een leger naar Dalekarliën en riep de bewoners te Tuna-Heide bijeen. Knut en Sunnanwäder, de belhamels, vluchtten naar Noorwegen, maar de Dalekarliërs verschenen. Gustaaf, door ruiters in blinkende wapenrusting omgeven, sprak hen ernstig en streng toe. De Dalekarliërs bekenden schuld, beloofden hem trouw te blijven, en geen verrader meer onder zich te dulden. Gustaaf met deze belofte tevreden, legde hun geen straf op, maar begaf zich onverwijd weer naar Stokholm. Dit was het eerste oproer in Dalekarliën, dat Koning Gustaaf gedurende zijn regeering te dempen had.

* * *

De nieuwe aartsbisschop Johannes Magnus koesterde hooge achting voor Koning Gustaaf, maar was met vrees voor hem vervuld, sedert hij bemerkt had, hoe Gustaaf de Roomsche leer trachtte te ondermijnen. Braske vermaande hem voortdurend, om, als eerste kerkvoogd van 't rijk, den Koning in diens plannen tegen te werken.

Magnus ging niet rechtstreeks, maar zijdelings den Koning tegenwerken. Hij begon bv. een prachtige hofstaat te Upsala te houden. Jongelingen uit de voornaamste adellijke geslachten dienden hem als hofjonkers. In kleeding, spijsen en kostbaarheden overtrof hij verreweg den eenvoudigen Koning. Op reis door zijn bisdom was hij door tweehonderd gewapende mannen vergezeld. Bij de wijding van kerken, klokken, misgewaden enz. trachtte hij den

zin des volks aan de prachtige Roomsche kerkgebruiken te boeien. —

Gustaaf vernam dit, liet den aartsbisschop vóór zich roepen en zei tot hem: „Weet gij, welke uw roeping is? Heeft onze Heere Christus Zijn apostelen ergens bevolen, in deze wereld zoo te pralen, als gij doet, en zulke ijdele dingen te doen, als klokken, houtblokken en steenen te zalven?” De aartsbisschop kon er geen enkel woord tegen inbrengen. „Ik heb in de Heilige Schrift gelezen, dat den apostelen bevolen werd voor het volk te prediken, en hen te onderrichten, hoe zij zich voor God en menschen te gedragen hadden, om zelf, door een Christelijken wandel voor te gaan. Zoo is 't ook in andere landen, waar ieder Gods Woord in zijn moedertaal kan lezen. Maar hier in Zweden zijn tot dusver de bisschoppen, domheeren en monniken een luie hoop geweest; zelden of nooit hebben zij voor hun gemeente gepredikt. Hoe kan dan de gemeene man tot kennis van God komen, en op de rechte wijze om zijn geestelijk en aardsch welzijn leeren bidden?” De aartsbisschop beloofde daarin verbetering te brengen, en den geheelen Bijbel in het Zweedsch te doen overzetten, — en kon toen naar Upsala terugkeeren.

In de maand Mei 1525 bevond de Koning zich te Upsala. Aan het gastmaal, dat de bisschop aldaar den Koning bereidde, waren twee eereplaatsen, een voor den Koning en de andere voor den aartsbisschop, die daardoor juist tegenover elkander kwamen te zitten; maar de zetel des aartsbisschops was prachtiger dan die des Konings. Aan 't einde van den maaltijd wendde de aartsbisschop zich met den vollen beker tot den Koning en zei: „Onze Genade drinkt op de gezondheid van Uw Majesteit.” Gustaaf antwoordde: „Voor uw Genade en onze Majesteit is geen ruimte onder hetzelfde dak.” De aartsbisschop wist hierop niets te antwoorden; maar alle aanwezigen braken in een luid gelach los.

Gedurende zijn verblijf aldaar vroeg de Koning in een vergadering van de hooge geestelijken, hoe zij toch aan hun voorrechten gekomen waren. Dezen antwoordden: „De Kerk heeft ze ontvangen van Christelijke keizers, koningen en vorsten. Goederen en gelden zijn aan kerken en kloosters geschonken door vrome zielen; maar koningen en vorsten hebben dit bevestigd, opdat het bezit ervan ongestoord zou zijn.”

„Maar zouden koningen en vorsten dan ook niet het recht bezitten,” vroeg Gustaaf, „die voorrechten terug te nemen, dewijl er geen grond voor is in de Schrift, en de monniken ze door hun prediking van het vagevuur, dat men toch nooit door de Heilige Schrift kan bewijzen, den gevers hebben afgedwongen? Het is mijn doel volstrekt niet het brood te ontnemen aan degenen, die tot Gods eer en tot heil der gemeente werkzaam zijn; maar ledig-gangers, die Latijnsche missen kunnen zingen, welke zij zelf niet verstaan, en die verder niets kunnen, kan ik niet dulden. En verder — indien gij uw privilegien niet uit de Schrift kunt bewijzen, zoo is het duidelijk, dat de wereldlijke overheid het recht heeft, daarover te beschikken.”

Hierop verliet hij de vergadering en begaf zich naar Stockholm.

Johannes Magnus, die bemerkte, dat hij 's Konings gunst verbeurd had, heeft kort daarna Zweden verlaten en is in 1544 te Rome overleden.

Koning Gustaaf ging intusschen voort, de macht der geestelijkheid te fnuiken. Gripsholm, een bezitting, die zijn voorvaderen aan een monnikenklooster geschonken hadden, nam hij terug, als hem door erfrecht toekomende; een stap, dien de geestelijken ongehoord vermetel noemden, maar die de edelen verblijdde, omdat zij daaruit afleidden, dat ook zij metterdaad de bezittingen konden

terugnemen, die hun vaderen weggegeven hadden.

Nog harder slag trof de vrijheid der geestelijken door den wereldlijken rechterstoel. De twee afgezette kerkvoogden Knut en Sunnanwäder hadden het volk in Dalekarliën erg opgeruid en waren naar Noorwegen gevlucht. Gustaaf liet hen gevangennemen en voor een rechtbank terechtstaan, die uit geestelijke en wereldlijke rechters bestond. De wereldlijke heeren veroordeelden de aangeklaagden als verraders des rijks ter dood; de geestelijken durfden, uit vrees voor den Koning zich er niet tegen verzetten, maar zeiden, dat priesters niet voor een wereldlijken rechterstoel mochten geroepen worden. De beide oproermakers werden aan den spot des volks prijs gegeven. In lompen gekleed moesten zij op uitgemagerde paarden, achterwaarts zittend, hun intocht in Stokholm doen. Knut met een bisschopsmuts van berkebast en Sunnanwäder met een strooien kroon op het hoofd en een houten zwaard op zijde. Tal van verkleede menschen omringden en beschimpten hen. Op de markt gekomen, moesten zij met den beul drinken. Eenigen tijd na deze af te keuren behandeling werden beiden onthoofd: Sunnanwäder den 18en Februari 1527 te Upsala en Knut drie dagen later te Stokholm.

Deze handelwijze had een andere uitwerking op het volk, dan de Koning gedacht had. Hij had er 's volks eerbied voor de bisschoppen door willen verminderen, maar het tegendeel had plaats; en de bisschoppen wisten de geheele zaak zoo voor te stellen, dat er een algemeene geest van oproer merkbaar werd, en het misleide volk zijn ontevredenheid, ja zijn haat tegen den anders zoo geliefden Koning onverholen begon te toonen.

Gustaaf week niet. Hij verspreidde een breedvoerig geschrift onder 't volk, waarin hij zijn bedoelingen en die der geestelijken nader uiteenzette. „Wij begeeren,” schreef hij, „den waren dienst overeenkomstig het Woord

van God; want er is geen andere dan die, welken Christus en de apostelen hebben geleerd. Allen stemmen hierin overeen; het verschil loopt alleen over zekere door de menschen uitgedachte gebruiken, en in het bijzonder over hetgeen den vrijdom van belastingen der geestelijken betreft. Wij begeeren, dat men nuttelooze gebruiken afschaffe, en jagen er naar, gelijk alle Christenen het behooren te doen, het eeuwige leven te grijpen. Maar de priesters, die dit bespeuren en alleen aan hun buik denken, beschuldigen ons van een nieuwen godsdienst in te voeren. Wij vermanen u ernstig geen geloof aan deze lastering te slaan." Hij kondigde tegen den 24en Juni 1527 een vergadering van verstandige en onpartijdige mannen aan, die een onderzoek moesten instellen omtrent de punten der geloofsleer, waarover zooveel gestreden werd. Die vergadering had plaats in den zomer van 1527 en is bekend als de Rijksdag te Westeraes.

VII.

OP EN NA DEN RIJKSDAG TE WESTERAES.

De Pausgezinden verwachtten weinig goeds van deze vergadering. 't Was Braske niet naar den zin, dat de geloofsleer voor het volk verklaard zou worden en dat in tegenwoordigheid van den Koning, die door blik, stem, woord en gebaren zulk een invloed op de gemoederen des volks uitoefende, dat niemand hem durfde weerstaan. Toch durfde Braske niet wegblijven.

Vóór de Rijksdag begon, 23 Juni 1527, noodigde de Koning allen ter maaltijd. Hij zelf nam de eerste plaats in; de rijksraden plaatste hij naast zich; op hen volgden eerst de bisschoppen, dan de lagere adel, de geestelijkheid,

de burgers en de boeren. De bisschoppen zagen zich achteruit gezet. Zij verbleekten; hun gelaat drukte de bitterheid hunner ziel uit, maar ze zwegen; de vrees voor Gustaaf deed hen door dezen zuren appel bijten.

Tot hiertoe had de Kerk den Staat overheerscht, nu maakte de Staat zich vrij. De orde was hersteld.

In den vroegen morgen van 24 Juni kwamen, op Braskes oproeping, de bisschoppen in de Domkerk bijeen, waar men met een duren eed door onderteekening beloofde, zich aan den paus te houden en niet het minste van Luthers leer aan te nemen. Maar toch waren de bisschoppen zoo bang voor den Koning, dat zij dit geschrift, goed verzegeld, in de kerk onder een vloersteen begroeven, opdat Gustaaf er niet mee bekend zou worden. Eerst 15 jaren later werd het daar gevonden.

Na deze bijeenkomst begon de Rijksdag. Welke verschillende gedachten gingen er om bij de mannen, die daar samenkwamen! De Koning, met het vaste besluit om hier de macht van 't pausdom te vernietigen, of als Koning af te treden; Braske, evenzeer met het onwrikbare voornemen, niets toe te geven. 's Konings aanhangers vol verwachting; die van Braske vol vrees. De adel, deels begeerig naar de kloostergoederen, deels den Koning toegedaan, deels afgunstig. De burgers en boeren, die wel het goede erkenden, dat zij onder 's Konings wijze regeering genoten, maar ook gedeeltelijk tegen den Koning ingenomen waren om diens goddeloosheid, waarvan de priesters zoo breed opgaven.

Zoodra allen bijeen waren, hield de kanselier Lorens Anderson, de vriend der beide hervormers, in 's Konings naam een rede, waarin betoogd werd, „hoe de Koning met Gods hulp het rijk van buitenlandsche overheersching gered had; hoe de Standen des rijks hem met dringende smeekeingen en groote beloften hadden overgehaald de regeering op zich te nemen, waartoe hij eerst niet genegen was geweest.

Voor dit alles had hij ondank, verraad, vervloeking en oproer tot loon ontvangen." „Hoe zal men," zoo ging hij voort, „een volk besturen, dat, zoodra de Koning van afschaffing van misbruiken rept, zich wapent met de bijl; een land, waar de bisschoppen tot opstand aansporen en ronduit zeggen, dat zij van den paus een stalen zwaard hebben ontvangen en dat zij in den strijd wel andere wapenen ter hand weten te nemen dan waskaarsen? Men beklagt zich over de belastingen, maar heeft de Koning de tijden in zijn macht? Men zegt, dat deze vorst een ketter is; maar beweren de priesters dat niet van alle koningen, die zich niet blindelings aan hun begeerten onderwerpen? Indien er een bestuur moet wezen, dan moet er in de middelen worden voorzien om het te onderhouden. Het Staatsinkomen bedraagt 24000 Mark's jaars, de uitgaaf 60000 Mark. De kroon en de adel bezitten nauwelijks het derde gedeelte van hetgeen de geestelijkheid bezit. Gij weet, dat de goederen der kerk aan het koninklijk domein onttrokken zijn, en dat bijna al de edelen door de inhaligheid der geestelijken tot armoede zijn vervallen. Gij weet, dat de burgers onophoudelijk gekweld worden door buitensporige afpersingen ten gunste van zoogenaamde godsdienstige stichtingen, die, aan allen godsdienst vreemd, alleen dienen om den Staat ten val te brengen. Er moeten geneesmiddelen worden aangewend tegen de kwalen, waarmee hebzuchtige menschen ons bezoeken, die zich van de vruchten van onzen arbeid meester maken om zich in wellust te baden. De sterkten der priesters, die den oproerlingen tot toevlucht dienen, moeten aan den Staat worden teruggegeven en de schatten, waarmee de geestelijken overladen zijn, moeten, in plaats van tot hun vermaak dienen ten algemeenen nutte."

De Koning verzocht hierop het antwoord van den Raad en de bisschoppen. Braske, de bisschop, zei: „Wij, die

tot den geestelijken stand behooren, moeten bekennen, dat wij den Heiligen Vader gezworen hebben in geloofszaken niets te doen zonder zijn toestemming, zijn vergunning en zijn medeweten. Niet minder zijn wij onzen genadigen Heer en Koning gehoorzaamheid, trouw en onderdanigheid schuldig, doch slechts insoover dit niet strijdt met de besluiten van den paus en de algemeene kerkvergaderingen. Van de heilige goederen der Kerk mogen wij niets afstaan. Maar het bijgeloof en de kwade gewoonten, die door priesters en monniken ingevoerd zijn, moeten verboden en de bedrivers ervan streng gestraft worden."

"Dunkt u, dat dit een behoorlijk en gepast antwoord is?" vroeg de Koning aan de raadsheeren.

"Wij kunnen niet anders inzien," zeiden Ture Joenson en eenigen van zijn partij, die in geheim verbond met Braske stonden, en, door den bisschop het eerst te laten spreken, hadden willen te kennen geven, dat den bisschoppen de voorrang boven den adel toekwam.

"Als dat zoo is," zei de vertoornde Vorst, "dan hebben wij geen lust langer uw Koning te zijn. Voor al mijn moeite, ontvang ik niets dan ondank. En nu wilt gij monniken en priesters en gunstelingen van den paus boven *ons* plaatsen, ofschoon gij ons eens tot uw Koning en Heer gekozen hebt. Wie zou in zulk een geval uw Koning willen wezen? Geen duivel uit de hel, veel minder een mensch. Wij zullen ons verblijden, als gij iemand in onze plaats vindt, doch verzoeken u vooraf om terugbetaling van ons vaderlijk erfdeel, dat wij aan het rijk gegeven hebben. En zoodra dit geschied is, beloven wij u, aanstonds het rijk te verlaten en nooit weer tot u terug te keeren."

Bij deze woorden vloeiden tranen uit 's Konings oogen; haastig verliet hij den troon en begaf hij zich uit de zaal naar het kasteel, door zijn lijfwacht en trouwste

vrienden begeleid. Drie dagen bracht hij hier met zijn getrouwe aanhangers in de grootste kalmte door; hij was zelfs vroolijk en opgeruimd. Hij ontving hen aan zijn tafel en betoonde zich een aangenaam gastheer. „Men zou gezegd hebben, dat de Koning eenige verpoozing nam, zonder dat er iets bijzonders, iets gewichtigs was voorgevallen; dat een tijd van ontspanning op een tijd van arbeid was gevolgd.”

Algemeene verslagenheid en verwarring heerschten nu in de vergadering. Men kon zich niet ontveinzen, dat de grootste ellende het Vaderland bedreigde, indien de Koning niet van zijn besluit was af te brengen. De meerderheid van den adel toonde zich gezind het koninklijk gezag in spijt der geestelijkheid te handhaven. De afgevaardigden uit den boeren- en burgerstand betuigden hun aanhankelijkheid en liefde jegens den Vorst, dien men vreesde te verliezen. Een der bisschoppen erkende zelfs, dat hun bijzonder belang voor het behoud des Vaderlands moest zwichten. „Het rijk begint zich pas te herstellen,” zei hij. „Kinderen kunnen zelfs vatten, dat het kiezen van een anderen Koning voor Koning Gustaaf, slecht voor het rijk zou zijn. Bovendien kunnen wij den Koning onmogelijk het door hem voorgeschoten geld terug betalen en zouden Zwedens bittere vijanden ons spoedig aanvallen.”

Deze woorden maakten grooten indruk en men besloot op den derden dag een gezantschap tot den Koning te zenden, met de bede om terug te keeren. Doch het scheen te laat. De Koning volhardde bij zijn eens genomen besluit. Een tweede, een derde zending ging eveneens vruchteloos tot hem. De Koning, door geen voetval, door geen tranen te vermurwen, bleef weigeren. Eerst op den vierden dag liet hij zich bewegen andermaal in de vergadering te verschijnen. Hij werd daar met daverend gejuich begroet. Al zijn eischen werden ingewilligd. De bisschop-

pen zouden hun versterkte kasteelen ontruimen en hun jaarlijksche inkomsten zouden vastgesteld worden. De overtollige inkomsten en schatten zouden voor het rijk worden bestemd. De goederen, die sedert het jaar 1454 aan de geestelijken vervallen waren, zouden aan hen, die voldoende bewijzen van voormalig eigendomsrecht konden overleggen, terugkeeren. De predikers moesten Gods Woord zuiver in de kerken verkondigen. De Koning alleen zou de bisschoppen benoemen en kon onbekwame priesters ontslaan. De leeraars mochten geen misbruik van hun bediening maken; hun gemeentelieden niet om geringe zaken in den ban doen, en voor doop, huwelijk of begrafenis geen belooning eischen boven den vastgestelden regel. Priesters moesten in aardsche zaken voor den wereldlijken rechter verschijnen; het Evangelie moest in de scholen gelezen worden. Nu de groote slag, die de Roomsche priesterheerschappij ontwapende, was toegebracht, verliet de Koning Westeraes en deed toen openlijk belijdenis van den Evangelischen godsdienst.

De Rijksdag te Westeraes duurde slechts acht dagen, maar deze hracht verbazend veel tot stand: de macht van 't Pausdom werd geheel ondermijnd, het Koning-schap als opnieuw bevestigd en de Hervorming van haar grootste hinderpalen bevrijd.

Zoo viel in Zweden het Roomsche-Katholicisme. De Kroon, die dusver de helft harer uitgaven niet kon bestrijden, werd nu op eens rijk. De Koning behoefde niet langer zich naar den wil der bisschoppen en geestelijken te voegen. De adel, ook Gustaaf persoonlijk, kreeg talrijke goederen weêrom, die kerken en kloosters zich hadden toegeëigend.

* *
*

Met een bezwaard hart reisde bisschop Braske huis-

waarts. Niemand was zoo in aanzien en macht verminderd als hij. Hij kon 't niet lijdelijk aanzien, dat het „Roomsche geloof" bespot en eindelijk geheel verdrongen werd. Hij vatte dus het plan op Zweden te verlaten, maar maakte er niets van openbaar. Integendeel toen Gustaaf, kort na den Rijksdag, Oost-Gothland bezocht, ontving Braske hem ootmoedig en onderworpen, richtte te zijner eere een groot gastmaal aan en toonde zich zoo opgeruimd, dat de Koning met hem begon te schertsen en hem, op zijn verzoek, verlof gaf de kerken van Gothland te bezoeken.

Nauwelijk was Gustaaf vertrokken, of Braske begon tal van kostbaarheden en veel geld in de kerken van zijn bisdom te verzamelen, pakte alles in kisten, laadde ze in een schip en ging daarmee naar Dantzig, van waar hij den Koning schreef, dat de besluiten van den Rijksdag te Westeraes onwettig waren. Hij ontving een scherp antwoord terug en zou door de Dantzigers uitgeleverd zijn, indien de Koning van Polen hem niet in bescherming genomen had. Hij schreef wel dikwijls aan zijn vrienden in Zweden, dat zij toch in het geloof hunner vaderen, het „oude, goede Katholieke geloof," zouden volharden, maar hij nam nooit deel aan iets oproerigs tegen Gustaaf. In een Poolsch klooster overleed hij in het jaar 1538.

Gustaaf had men reeds dikwijls aangezocht, zich te laten kronen; maar hij had dit steeds van zich afgeschoven, omdat hij den tot dusver gebruikelijken koningseed niet wilde afleggen, *dat hij ieder en INZONDERHEID DE GEESTELIJKEN MET HUN VOORRECHTEN zou beschermen.* Na den Rijksdag te Westeraes was van zulk een eed geen sprake meer. Daarom had de kroning des Konings dan ook plaats den 12en Januari 1528, in de Domkerk te Upsala.

Terwijl dit alles plaats had, openbaarde zich in 't geheele land veel ontevredenheid, bijzonder over de nieuwe leer. De „oude" Roomschen ergerde het, dat de Luthe-

ranen des Vrijdags vleesch aten, dat de kloosters verlaten werden en dat de priesters in 't huwelijk traden; en dat zelfs de mis en de godsdienst oefening in 't Zweedsch gehouden werden. Die nieuwigheid stond hun niet aan. In Smaeland werden gewelddadigheden gepleegd, zelfs een van 's Konings ambtenaren werd doodgeschoten. In Dalekarliën ging het nog erger toe. Zekere Jöns (Johannes of Jonas) maakte daar het volk diets, dat hij een zoon was van Sten Sture den Jongen, dus een broeder van Gustaaf.

Hij vertelde, dat de Koning hem niet lijden mocht, hem in onkunde laten opgroeien en thans zijn dood zocht. Hij betreurde het diep, dat de Koning het rijk ten gronde richtte, wjl hij de boeren door zware belastingen drukte, de bisschoppen vermoordde, de kerken plunderde, de kloosters verwoestte, het Christelijk geloof verwierp, ja zelf de ergste Lutheraan en heiden was geworden, in alles zoo geheel ongelijk aan den geliefden Sten Sture, zijn zaligen vader." Aldus sprekende kreeg hij de eenvoudige Dalekarliërs geheel op zijn zijde. In andere streken van 't land vond de *Daljonker* — zoo werd die bedrieger in de wandeling genoemd — zulk een gunstig onthaal niet; men begreep, dat hij Stens zoon niet was, en men was dus op zijn hoede.

Maar, zooals ik zei, in Dalekarliën hing men hem aan, en begon men 's Konings ambtenaren op grove wijze te beleedigen. Gustaaf zag duidelijk in, dat hij hieraan een einde moest maken. Met 14000 krijgslieden trok hij naar Tuna in Dalekarliën, waar hij ook de boeren ontboden had. De Dalekarliërs verschenen, schuldigen en onschuldigen. Rondom hem werd het krijgsvolk geschaard, de meegebrachte kanonnen werden op de boeren gericht en de Koning zelf, in blinkende wapenrusting, door zijn raadsheeren en zijn lijfwacht omgeven, plaatste zich voor hen. Zij werden gewezen op hun ondankbaarheid jegens den Koning, hun geneigdheid tot opstand, hun hoogmoed van

te meenen den Koning te kunnen aanstellen en afzetten. Hun werd gevraagd, waarom zij thans weer de belofte van trouw verbroken hadden, die zij op de Tunaheide hadden afgelegd? En toen de Dalekarliërs antwoordden, niet te weten, dat zij iets verbroken hadden, werden zij er op gewezen, dat zij 's Konings dienaren hadden gedreigd en geslagen en den Koning hadden bespot, hetgeen naar de Zweedsche wet met den dood moest worden gestraft. En indien zij dan ook niet oogenblikkelijk zich verootmoedigden en beterschap beloofden, verdienden zij allen den dood.

Toen de Dalekarliërs deze woorden hoorden, en de soldaten en de kanonnen rondom zich en den Koning in schitterende pracht vlak vóór zich zagen, smeekten zij om vergeving. De Koning beloofde hun die ook, onder voorwaarde, dat zij zelve de voornaamste aanhangers van den Daljonker zouden aanwijzen, opdat de onschuldigen niet met de schuldigen zouden lijden. Dit geschiedde. De boeren noemden de belhamels van den opstand: het waren meest Roomsche priesters. De Raad onderzocht op staanden voet hun gedrag en veroordeelde hen ter dood, en de beul verscheen en onthoofdde hen. Toen de boeren hun bloed zagen vloeien, vielen zij verschrikt op de knieën, smeekten den Koning om genade en barmhartigheid om Godswil en beloofden met hand en mond zich te beteren en nimmermeer een verrader te gelooven. Gustaaf zei hun zijn gunst en genade weer toe, liet hen opnieuw den eed van trouw zweren, en zond hen toen allen huiswaarts.

Zoo bracht hij hier en elders in de Noordelijke provincien alles weêr tot rust. De Daljonker vluchtte eerst naar Noorwegen, daarna naar Rostock, waar hij in 1530 om diefstal onthoofd werd.

VIII.

DE KERKVERGADERING TE OEREBRO EN
HANS WAAGHALS.

Hoewel de Hervorming in het geheele koninkrijk was ingevoerd, bood het land toch over 't algemeen genomen een zonderling mengsel aan van Evangelische leerstellingen en Roomschen eeredienst. De Koning besloot daarom een Synode uit te schrijven, belast om het werk der Hervorming te voltooien, den vormelijken eeredienst van Rome af te schaffen, den paus de gehoorzaamheid op te zeggen en de Heilige Schrift als het eenig gezag in godsdienstige zaken te erkennen. Deze Synode kwam in Januari 1529 te Oerebro bijeen.

Al de leden dezer vergadering legden de plechtige verklaring af, dat het hun plicht was het zuivere Woord van God te prediken en den wil van God aan hun hoorders te openbaren, en dat zij voortaan alles zouden aanwenden om de prediking in de stads- en dorpskerken zuiver te doen geschieden. Dewijl de vele heiligen-dagen veel tot verval van den godsdienst hadden bijgedragen, werden de feestdagen tot een klein aantal beperkt. Sommige leden der Synode wilden kerkelijke gebruiken, waaraan bijgeloovige denkbeelden verbonden waren, afschaffen, maar de meerderheid besliste, dat men die, welke niet met Gods woord in strijd waren, zou behouden, maar er een Christelijke beteekenis aan zou geven. Het *wijwater* zou voortaan alleen beschouwd worden als herinnering aan den doop; de *uitwendige* zalving met *olie* zou beteekenen, dat de geloovigen de inwendige zalving des Heiligen Geestes behoeven; het *vasten* zou plaats hebben om het vleesch te kastijden. Olaus Petri gaf een handleiding voor den eeredienst in het licht. Maar wie

een weinig nadenkt, moet erkennen, dat al die inschikkelijkheden gevaarlijk waren, en dat het veel beter ware geweest, indien men kort en goed alles had afgeschaft, wat van Roomsche vinding was en niet in de Schrift gegrond was.

De Koning dacht niet enkel aan de kerken, maar ook aan de scholen. Hij begreep, dat verbetering in de laatste heilzaam moest werken op de eerste. Hij droeg aan Olaus het oppertoezicht op over de scholen te Stokholm en drong er zeer bij hem op aan, dat hij zich vooral zou toeleggen op het vormen van goede onderwijzers. Hij vond in Olaus hiervoor den rechten man op de rechte plaats. Zweden heeft ook op dit gebied veel aan hem te danken.

Zoodoende wonnen de beginselen der Hervorming veld. Velen werden bekeerd, sommigen meer geleidelijk, anderen meer plotseling. Monniken verlieten hun kloosters, veranderden van kleederdracht, zeden en leefwijze, en werden dorpsleeraars. De lezing van het Nieuwe Testament, de Bijbelsche toespraken, de volharding van den Hervormer kwamen hindernissen te boven, die vroeger onoverkomelijk schenen.

Maar de ingevoerde veranderingen veroorzaakten ook veel gemor. Vele oude geestelijken hadden in hun vroomheid en eenvoud steeds de oude Latijnsche mis gelezen, zonder over de beteekenis ervan na te denken; zij hadden van hun jeugd af de mis, ja den geheelen Roomsche-Katholieken godsdienst heilig en goddelijk geacht, zij beschouwden de „nieuwe leer als goddelooze ketterij” en konden de boosheid hunner eeuw niet langer gadeslaan. 's Konings vijanden, vooral sommige arglistige priesters, maakten van deze stemming gebruik om het volk tegen den „goddeloozen” Koning op te zetten. De ontevredenheid steeg zoo hoog, dat de Koning den Evangelischen leeraars moest verzoeken om toch vooral met alle zachtheid te

werk te gaan en de menigte niet door onnoodige heftigheid, nog veel minder met geweld, tot opvolging van 's Konings wenschen te hrenge. Liet men het volk vrij in de keus, zoo zou het, meende hij, weldra van zelf den „Zweedschen” godsdienst boven den „Latijnschen” verkiezen. Dat hleek op den duur dan ook zoo.

Gustaaf had voortdurend te strijden met den tegenstand van aanzienlijke heeren, vooral met Ture Joenson, ons nog bekend van den Rijksdag te Westeraes. Wij mogen er echter hivoegen, dat het verdriet, dat Gustaaf van dezen man had, eenigszins getemperd werd door de trouw, die hij van Ture's twee zonen mocht ondervinden.

Wij willen iets langer stilstaan bij de Westgothlandsche heeren en hun misdadige ondernemingen.

Uit vrees dat hun hooze plannen aan Koning Gustaaf ter oore zouden komen, plaatsten zij hij Hofwa een wacht van duizend man, met Nils, een priester, die Gustaaf huiltengewoon haatte, aan het hoofd. Aan dezen Nils zonden de heeren al hun brieven, en Nils zond deze met hoden aan de geadresseerden in Zweden.

De Koning begon te hemerken, dat in West-Gothland iets hroeide. Maar wat? Om dit te weten te komen, werd een jonge politie-agent uit Stokholm, die om zijn stoutheid Hans Waaghals geheeten werd, naar West-Gothland gezonden, waar hij geboren was, en ook alle wegen goed kende. Langs hij- en omwegen wist Hans hij zijn familie te komen, hield zich daar eenige weken op, kocht toen een menigte kazen, hegaf zich daarmee op weg en legde het met opzet zoo onvoorzichtig aan, dat hij de wacht in handen viel. Of hij al zei, dat hij voor zijn kaashandel op reis was, hij werd als spion heschouwd en gevangen gehouden. Eerst scheen Hans zich best in zijn lot te kunnen schikken, maar weldra hield hij zich, of hij ziek, ja erg ziek was; alles duidde aan, dat de arme kaas-

handelaar spoedig deze aarde zou moeten verlaten. De mannen, die bij hem de wacht moesten houden, begonnen dit als overbodig te beschouwen en bleven soms uren achtereen weg. Hans Waaghals maakte van die afwezigheid gebruik, om een kijkje te nemen in het kistje, dat Nils heimelijk in een donkeren hoek van de kamer had neergezet. En ja, hij vond daarin een aantal brieven van Ture Joenson, Mans Brynteson, Ture Bjelke en vele andere der voornaamste opstandelingen. Deze brieven waren aan hun vrienden in Zweden gericht en bevatten een breedvoerige mededeeling van hun plannen. Nadat Hans er eenige had doorgelezen, deed hij ze weer in 't kistje en plaatste dat weer in den hoek. Nu begon hij nog meer te zuchten en te jammeren dan tevoren, zoodat allen dachten, dat hij doodziek was en geen bewaking behoefde. Maar toen 's nachts alles sliep, stond Hans voorzichtig op, nam het kistje en vlood daarmee het huis uit en het bosch in. 't Gelukte hem in goeden welstand het kistje bij den Koning te bezorgen, die hem rijkelijk beloonde, en hem beval te zwijgen. Niemand wist, waar Hans Waaghals geweest was, of waar de verloren brieven gebleven waren.

Welk plan hadden de Westgothlandsche Heeren? Zij wilden een nieuwen Koning kiezen, en wel den zwager van Ture Joenson, *Mans Brynteson*. Deze was nu wel niet erg geschikt voor Koning, maar de smaken verschillen. Hij zelf had er een goede verwachting van en begon reeds een hofhouding met koninklijke pracht in te richten, waartoe hij geld van zijn vrienden, vooral van Ture Joenson, leende. Toen de heeren eindelijk alles in orde hadden, zond Ture Joenson boden door het land, die de Westgothlandsche boeren opriepen ter vergadering op de Larfwa-heide, „waar hoogst gewichtige zaken besproken zouden worden.”

Ture Joenson dacht, dat de boeren alles zouden toe-

stemmen, wat hij hun zou voorslaan. Hij begon een rede te houden, waarin hij eerst de aanwezigen dankte voor het vertrouwen in hem, als hun hoofd gesteld, en daarna alle kwaad zei van Gustaaf, die de zielen zocht te verderven, en, zelf van 't Christendom afgefallen en Lutheraan geworden, kerken en kloosters plunderde en verwoestte, en een nieuw geloof wilde invoeren tot verderf van den gemeenen man. En hij eindigde met deze woorden; „Wilt gij dus van heden af Koning Gustaaf laten varen, dan zal ik u een vromen en zachtmoedigen Koning geven, die de oude goede zeden en gewoonten in eere houdt.” Bischof Magnus voegde er nog aan toe, „dat de heilige Vader allen, die Gustaaf wilden verlaten, van den eed, hem gezwoeren, zou ontslaan.”

„Wie dus zijn toestemming wil geven tot een nieuwen Koning,” zoo sprak Ture Joenson weer, „die steke de hand op!”

Geen enkele hand verhief zich. De boeren gaven geen antwoord.

Wat moest dat beteekenen?

Eindelijk traden twee jonge boeren naar voren, en spraken met luider stem, dat de boeren volstrekt geen reden hadden een anderen Koning te verlangen; dat veranderingen duur zijn; dat het met het nieuwe geloof niet zoo erg was, als het gerucht liep; kortom, dat zij hun Heer en Koning Gustaaf Erikson getrouw bleven.

De jonge boeren zwegen, maar al de anderen gaven door luid geroep en het opsteken der handen hun instemming met het gesprokene te kennen.

Door dit antwoord kon er van Mans Bryntesons koningschap niets komen, zonk de trots van Ture Joenson en de moed van alle samenzweerders. Ture Joenson trachtte nu de verdenking van oproermaker te ontgaan door te zeggen: „Ik heb door mijn vraag enkel uw trouw op de

proef willen stellen. Maar wij, heeren, vereenigen ons met de boeren en houden ons aan Koning Gustaaf. Over 14 dagen komen allen weêr hier om te overleggen, wat we verder doen."

En zoo ging de vergadering uiteen.

De saamgezworenen begrepen heel goed, dat hun zaak slecht stond. Zij hieven de wachtpost op, en vroegen aan Mils, waar de brieven gebleven waren. „Die heb ik verbrand," zei hij, want hij durfde niet zeggen, dat ze hem ontstolen waren. Dat was hun een pak van het hart.

Ture Joenson en bisschop Magnus, wier oproerige woorden door duizenden gehoord waren, zochten in allerijl hun kostbaarheden en hun geld bijeen, vluchtten naar Denemarken, en later naar Mecklenburg. Maar Mans Brynteson, Ture Bjelke en Nils Winge dachten niet aan vluchten. Zij hadden in de vergadering niets gezegd; hun brieven waren verbrand; niemand kon hen dus veroordeelen; zij bleven.

Intusschen reisden 's Konings trouwe dienaren in West-Gothland en in Smaeland rond, hielden samenkomsten met het volk, legden de hoofden van 't oproer geldboeten op en boden 's Konings genade en vergiffenis aan allen, die met berouw hun misdaad erkenden en trouw en gehoorzaamheid voor de toekomst beloofden. Allen namen die voorwaarden aan, behalve de drie bovengenoemde heeren. Zij schreven aan Gustaaf, dat zij in dit bedrijf geheel onschuldig waren, en vrij van alle verdenking wilden zijn, waarom ze ook geen vergiffenis konden vragen. Zij verlangden daarom een nauwkeurig onderzoek.

De Koning bewilligde hierin. Den 17en Juni kwamen op 's Konings last de Standen bijeen te Strengnaes. Daar verschenen ook de drie heeren. Hoe ernstig zij ook werden vermaand, om uit eigen beweging hun medewerking aan

Ture Joensons opstand te bekennen, zij verklaarden wel, dat zij de vergadering hadden bijgewoond en Ture Joenson hadden hooren spreken, maar dat zij hem niet hadden durven tegenspreken, omdat hij zooveel achting in het land genoot. Doch in zijn verraad hadden zij nooit bewilligd. Dat zou men hun nimmer kunnen bewijzen."

"Maar als het u eens bewezen werd?" vroeg de Koning.

"Dan wagen we onzen hals onder 't zwaard en ons lichaam op 't rad, gelijk de wet het eischt."

En hier bleven zij bij, hoewel zij nog herhaaldelijk vermaand werden schuld te bekennen en vergeving te vragen.

Toen liet de Koning de brieven halen en voorlezen, waaruit hun verraad op de duidelijkste wijze bleek. Al de rechters erkenden duidelijk handschrift en zegel voor die der aangeklaagden. Dezen verbleekten, wierpen zich alle drie op de knieën en smeekten den Koning om Gods wil om genade. Het was te laat. Mans Brynteson, Ture Bjelke en Nils Winge werden naar de Zweedsche wet als landverraders tot verlies van leven en goederen veroordeeld, en daarna in de gevangenis gebracht. Ture Bjelke werd als de minst schuldige later tegen een hooge geldboete losgelaten. De twee anderen werden onthoofd, maar hun bezittingen aan hun weduwen en kinderen teruggeven.

Gustaaf achtte het in dezen tijd noodig een uitvoerig geschrift te laten drukken en in 't geheele rijk te laten verspreiden, waarin hij opnieuw, punt voor punt, alle klachten besprak, die men omtrent zijn regeering uitte, en waaruit den eenvoudigste duidelijk bleek, dat de meeste klachten of onwaarheden waren, of zulke zaken betroffen, die niet in der menschen macht stonden. Vooral toonde hij aan, hoe rechtvaardig de besluiten waren, die te Westeraes waren genomen. Het volk zag in, dat de Koning gelijk

had en dat alles tot 's volks welzijn geschied was; de ontevredenheid hield dan ook op.

IX.

ZWEDEN EN LUBECK.

A. De Klokkenoorlog. B. De Gravenoorlog. C. Aanslag op Koning Gustaafs leven.

A.

Nog altijd had Lubeck acht en twintig duizend rijksdaalders van Zweden te vorderen; en met allen aandrang verzocht het betaling van dit geld, dat het voor Gustaaf had uitgegeven. Daarom werd in 1530 besloten, dat de stadskerken als bijdrage in die schuld haar overtollige klokken zouden afstaan. Ge moet weten, dat men het in vroeger tijd een verdienstelijk werk achtte, aan een kerk een klok te schenken, zoodat vele kerken vier of vijf klokken hadden. De stadsbewoners, die minder bijgeloovig en met de behoeften van het rijk beter bekend waren, voldeden zonder tegenstand aan het voorstel. Maar daarmee was op lange na niet de schuld gedelgd. Toen werd in 1534 besloten, dat dezelfde bijdrage ook van de dorpskerken zou worden geheven en wel zoo, dat waar meer dan één klok was, de grootste zou worden genomen, en waar er slechts één was, de helft der waarde in geld zou worden opgebracht.

Gustaaf begreep, dat het wegnemen der klokken veel ontevredenheid onder het bijgeloovige volk zou verwekken. Daarom zond hij vertrouwde menschen naar de boeren, om dezen de geheele toedracht van zaken uiteen te zetten, hetgeen zulk een goede uitwerking had, dat

men reeds dienzelfden winter de klokken uit bijna alle landstreken van 't rijk naar de aangewezen zeeplaatsen bracht.

Maar zoo rustig bleef het niet. Toen de landbouwers de klokken, die de monniken hun als groote heilighdommen hadden leeren beschouwen, zagen wegbrengen, en toen diezelfde monniken het uitbreken der zweetkoorts, welke velen wegdraapte, als Gods straf over de ketterij aanwezen, toen kwam er gemor.

Van deze ontevredenheid maakte Mans Nelson gebruik om de Dalekarliërs tegen Gustaaf op te ruïnen. Deze Mans Nelson was buitengewoon rijk geworden, en met den geldbuidel zwol ook zijn moed. Nog tegenwoordig vertellen de boeren, dat de paarden van Mans met zilver beslagen waren; en de grootste en rijkste ertsader in het koperbergwerk wordt Mans Nelsons-schacht genoemd.

Mans bracht het zoover, dat vele boeren hun klokken met geweld terugnamen en dat de geest des oproers zich uitbreidde. Gustaaf trachtte eerst door zachtmoedigheid en voorzichtigheid de afgedwaalden terecht te brengen en liet den boeren zeggen, dat zoo zij een ander en beter middel wisten om de schuld des rijks te betalen, hij daarmee tevreden zou zijn. Maar de boeren sloegen zijn woorden in den wind en joegen zijn boden weg. De Koning zei: „De Dalekarliërs hebben nu hun dwazen tijd; als 't onze tijd is, zullen wij zien, wat wij vermogen,” en daarop hield hij zich, alsof hij om die geheele zaak niets gaf.

Nu riep de Koning de boeren van Upland te Oud-Upsala bijeen op den 18en Mei. Op dien dag stond hij in blinkend harnas te paard op een heuvel, te midden van de voornaamste heeren des rijks, een groote schare krijgslieden achter en de boeren vóór zich. Hij sprak hen toe, maar zij toonden zich onvriendelijk en gemelijk. Eindelijk

vraagde de Koning hun, waarom eenigen onder hen zoo onwillig en tegenstrevig waren. Geen antwoord volgde; wel gemor en gebrom en eindelijk zelfs hier en daar booze, dreigende woorden. Toen werd Gustaaf toornig, hij trok zijn zwaard, zwaaide het voor hun oogen en riep: „Niet langer wil ik uw booze luim verdragen; dan liever uw slagen. Daarom, hebt gij er den moed toe, valt mij aan. Ik en mijn soldaten zullen de proef nemen, wie van ons standhoudt.” Toen vielen de verschrikte boeren op de knieën, baden om genade en beloofden zich nimmer weêr tegen den wil des Konings te verzetten.

De landschappen, die trouw gebleven waren, ontvingen 's Konings dank; aan andere schonk hij vermindering van belasting; de aanzienlijkste boeren uit den omtrek van Stokholm en van elders noodigde hij bij zich ter maaltijd en zoo deed Gustaaf al het mogelijke om het volk gunstig voor zich te stemmen.

Toen de Dalekarliërs zagen, dat zij onder de andere boeren geen aanhang vonden, verwachtten zij iederen dag, dat de Koning met een groot leger tegen hen zou optrekken en bewaakten zij daarom gewapend de grenzen, om geweld met geweld te keeren. Maar geen Koning verscheen, geen soldaat liet zich zien. Zij werden het bewaken der grenzen moe en gingen naar huis. Nu de ijver begon te verkoelen, waren er, die meenden, dat men Koning Gustaaf wel kon behouden, mits onder deze voorwaarden: 1. De Koning mocht niet vaker en met niet sterker macht Dalekarliën binnenkomen, dan de Dalekarliërs vergunden; 2e. Slechts geboren Dalekarliërs mochten hun hoofden zijn. Deze voorwaarden werden wel in een vergadering aangenomen, doch niemand had den moed ze den Koning over te brengen. Gustaaf vernam evenwel heel spoedig, wat besloten was, maar scheen er zich niet over te bekommeren.

Na eenigen tijd nog meer tot bezinning gekomen, verzochten de Dalekarliërs de tusschenkomst van den Raad, en beloofden de klokken af te leveren, mits de Koning geen vreemd krijgsvolk in 't land liet komen. De Raad antwoordde streng en waarschuwend, en stelde der boeren onverstand en schuld benevens 's Konings onschuld in 't helderste licht. Toen schreven de Dalekarliërs aan den Koning zelf, en baden hem, om Gods wil hun oproerigheid genadig te vergeven, en de klokken uit geheel hun land aan te nemen. Bovendien boden zij hem 2000 Mark aan; ja, wilde hij meer hebben, zoo zouden zij hem zoo veel geven als hun slechts mogelijk was; zij beloofden zich voortaan als gehoorzame onderdanen te gedragen.

Koning Gustaaf, die in dezen tijd (1532) krijg voerde tegen den vroegeren Deenschen koning Christiaan, voldeed aan hun verzoek, gaf hun een bestuurder uit hun midden, en verklaarde hen weer in zijn vriendschap en genade te hebben opgenomen. Wat waren de Dalekarliërs blij! In hun vreugde hielden zij gastmalen en spraken daarbij menig overmoedig en ongepast woord.

Maar Koning Gustaaf had volstrekt het plan niet, de Dalekarliërs er zoo goedkoop te doen afkomen. In weerwil van zijn eens gegeven vrijspraak en hun verootmoediging, besloot hij hen streng te straffen.

Hij bescheidde den 13^{en} Jan. 1533 de Dalekarliërs op den Koperberg en liet de belhamels van 't oproer vangen. Anders Person Nils en Ingel Hansen kreeg hij dadelijk, Mans Nelson ontvlood in het bosch en verstak zich, maar hij werd door zijn hond verraden en bij den Koning gebracht.

Toen al de boeren bijeen waren, zei Gustaaf tot hen: „Herinnert ge u niet meer, wat gij mij zes jaren geleden beloofd hebt? Staat het aan u te bepalen, hoe lang uw Koning in zijn eigen rijk mag rondreizen? Wie heeft ooit gehoord, dat men voorheen den vroegeren regen-

ten van Zweden of den edelen Stures zoo iets waagde voor te schrijven? Gij wilt mij dus tot uw speelbal maken! Ik verzeker u echter, dat dit uw laatste spel moet blijven. Dalekarliën moet een stil en gehoorzaam gewest zijn, of ik zal er zoo mee handelen, dat men er geen hond of haan meer hooren zal."

De boeren vielen op hun knieën en durfden niet weer opstaan, voor de Koning geheel uitgesproken had.

¶ Nadat zij op zijn bevel de schuldigsten genoemd hadden, konden de overigen naar huis gaan.

Nils met nog vier anderen werden op de plaats zelf onthoofd en de overigen naar Stockholm gevoerd. Het onderzoek bracht aan 't licht, dat Mans Nelson en zijn vrienden werkelijk geheime onderhandelingen met Christiaan hadden aangeknoopt. Zij werden veroordeeld tot verlies van leven en bezittingen. De weduwen en kinderen kregen echter de goederen van Gustaaf terug.

Deze gestrengheid had ten gevolge, dat van nu af geen onrust of ontevredenheid in Dalekarliën meer werd opgemerkt. 't Blijft echter een vlek op Gustaafs karakter, dat hij zijn woord brak! Woordbreuk is en blijft schandelijk. Hij was held genoeg, om een oproer te kunnen bedwingen, zonder list te gebruiken tegenover onderdanen, die zich op zijn gegeven woord verlieten.

B.

¶ In dezen tijd hadden Engeland en Holland zich losgemaakt van de Hanse-steden en begon hun handel zich ver uit te breiden, ook naar het Noorden, tot groote spijt en schade van de Lubeckers. Dezen verlangden, dat de Koningen van Zweden en Denemarken hun onderdanen allen anderen handel dan met Lubeck zouden verbieden: dat was te veel gevergd. Nu wilde Lubeck met geweld de Hollanders uit de Oostzee verdrijven, en ver-

zocht daartoe de hulp van Gustaaf, maar deze weigerde. Gevolg hiervan was, dat de machtige Hansestad in heftigen toorn tegen Gustaaf ontstak.

De Lubeckers wilden Swante Sture, den zestienjarigen zoon van Sten Sture den Jongen, dien zij op listige wijze bij zich hadden weten te krijgen, tegen Gustaaf opzetten en in zijn naam den strijd tegen Zweden beginnen, maar dreiging noch beloften werkten iets uit: de jongeling weerstond alle verzoeking en hield den naam van zijn geslacht in eere.

Beter gelukte hun plan met den Duitschen graaf Johan van Hoja, die met Gustaafs zuster Margaretha gehuwd en tot groote macht in Zweden gekomen was. Maar Hoja steeg niet zoo hoog, als hij verwacht had. Lubeck verzocht hem over te komen; Hoja ging derwaarts en voegde zich aan de zijde van Gustaafs vijanden. Hierbij kwam de oorlog met Denemarken. Daar was, 3 April 1533, koning Frederik gestorven, nalatende twee zonen: Christiaan, de oudste, bij den adel bemind, maar door de geestelijken gehaat, omdat hij Lutherschgezind was, en Johan, dien de geestelijkheid voortrok, omdat hij, door Jezuiten opgevoed, de Roomsche leer zou handhaven. Maar boeren en burgers waren den druk des adels moede, en verlangden Christiaan den tiran terug op den troon. Dit maakte, dat de keus van een Koning voortdurend uitgesteld werd, maar ook dat de wanorde in 't land toenam.

Lubeck trachtte in dat troebele water te visschen. De Deensche Raad was voor vrijen handel; Lubeck wilde dus van de bestaande oneenigheid partij trekken om Christiaan op den troon te brengen. Het zond graaf Christoffel van Oldenburg (1) met een leger naar Schonen en Seeland en won een deel van 't land voor den ouden Koning Chris-

(1) Naar den graaf van Oldenburg en dien van Hoja heet deze oorlog de *Gravenoorlog*.

tiaan. De Deensche prinsen konden zich niet staande houden. De aanhang van Johan verdween geheel. Christiaan III werd wel door een deel van den adel gehuldigd; maar hij had alle steden en al de boeren tegen zich, en bovendien Lubecks groote vloot, die zegevierend rondom de Deensche eilanden kruiste. Tegen deze allen had hij slechts een klein, hoewel uitstekend leger en een enkelen bondgenoot.

Maar die bondgenoot was Gustaaf Wasa. Deze met Christiaan III door zwagerschap verbonden, bracht te land en ter zee de noodige hulp aan tegen hun gemeenschappelijke vijanden Lubeck en Christiaan den tiran, en ziet, deze vijanden werden verslagen, het oproer onder de boeren werd gedempt, Lubeck moest vrede sluiten en Christiaan III zag zich als Koning van Denemarken gehuldigd.

Wij merken hierbij nog op, dat Gustaaf alle aanbiedingen van Lubeck, om met die Vrijstad een hem bijzonder voordeeligen, afzonderlijken vrede te sluiten, afsloeg, omdat hij zich niet wilde verrijken ten koste van zijn bloedverwant en bondgenoot, en met prijsgeving zijner eer;

verder dat graaf Johan van Hoja, die het Lubecksche leger aanvoerde, in den slag aan den Ossenbergh een volkomen nederlaag leed en ook zelf den dood vond;

en eindelijk, dat zich in dien oorlog Jacob Bagge bijzonder dapper gedroeg. Deze was slotvoogd van Halmstad. De graaf van Hoja eischte de stad op. Bagge's antwoord was, dat een verrader als hij niets goeds van Zweedsche mannen kon verwachten. Een bestorming volgde, maar zonder gewenschten uitslag. Jacob Bagge, die de zijnen overal aanmoedigde en zich zelf niet spaarde, werd door een kogel getroffen, die hem in de heup bleef zitten. Toch hield hij den moed bij zijn volk er in, tot de bestormers waren teruggeslagen. Toen eerst liet hij den kogel eruit trekken en zich ronddragen, om verdere maatregelen tot verdediging te nemen. Weldra kwam het Zweedsche leger te hulp en Halmstad was gered.

Het was Jacob Bagge's eerste heldendaad. Hij zou meer van zich doen hooren.

C.

Buitenlandsche oorlog en binnenlandsch oproer, het onverstand van goedgezinden en de boosheden der verraders, alles was tot dusver aangewend om Gustaaf van den troon te dringen, of hem te dwingen van heilzame veranderingen in zijn rijk af te zien. Alles was vergeefs. Gustaaf Wasa bleef even vast op zijn troon als onverschrokken in zijn plannen.

Nu namen zijn vijanden andere middelen te baat. De Koning werd het meest gehaat door de Lubeckers, wier handel en heerschappij hij zeer gekortwiek had. Nog altijd hadden zij in 't Noordsche rijk en in de handelsstaten veel aanhang, en in Stokholm waren niet weinig Lubecker burgers. Bij dezen ontstond nu de gedachte om door sluipmoord zich van zulk een machtig vijand te ontdoen, daarna stad en slot te overrompelen, de Zweden neer te sabelen en Stokholm in een Hanse-stad te veranderen. Twee jaren was het verraad reeds beraamd. Gustaaf verkeerde dagelijks zonder het te vermoeden, te midden van gehuurde moordenaars.

In 1535 wilde men tot de daad komen. Eenige Duitschers waren de hoofdaanleggers, en dagelijks wierven zij meer aanhangers. Ook Zweden, door Lubecks goud gelokt, namen deel aan de samenzwering. Drie moordaanslagen waren ontworpen. De muntmeester Anders Hanson, die dikwijls alleen met den Koning beneden in de zilverkamer was, had op zich genomen hem bij gelegenheid met een dolk te vermoorden. Anderen moesten zijn eten trachten te vergiftigen. Geen van beide plannen gelukte.

Nu moest het derde plan worden uitgevoerd. Onder

's Konings stoel in de Hoofdkerk werd een vaatje met buskruit gelegd. Uit dat tonnetje liep een koperen buis, en in die buis was een lont, die juist drie uren lang branden zou. Om 7 uur des voormiddags moest de lont aangestoken worden; om 10 uur was de Koning in de kerk, dan — daarvan was men zeker — zou het vaatje-buskruit in de lucht springen, en het bloedbad beginnen. Zoo was het plan. De uitvoering moest op Palmzondag plaats hebben, en nog den avond tevoren wist niemand, buiten de saamgezworenen, er iets van.

Er woonde toen in Stokholm een schipper, Hans Windrank geheeten. Hij was door een goddeloos leven tot groote armoede vervallen. De saamgezworenen deelden hem hun voornemen mee; de nood, waarin hij verkeerde en de groote beloften, die hem gedaan werden, maakten hem bereid hun ten dienste te staan. Het verbond werd met zooveel bier bezgeld, dat Hans Windrank 's avonds naar zijn woning moest *gedragen* worden. Brita, de vrouw van zijn buurman, zag den man binnendragen en kwam vlug aanloopen, om er de reden van te weten. Dronken menschen zijn soms vrij openhartig. Hans Windrank verzweeg zijn voornemen en het groote onheil, dat hij dacht aan te richten, niet. Nauwelijks had Brita zooveel van de zaak vernomen, als uit de verwarde redenen van Hans Windrank was op te maken, of zij ging gauw alles aan haar man vertellen; deze snelde naar 's Konings pallsis en nog dienzelfden nacht werden al de saamgezworenen gevat. Een hunner werd levenslang gevangen gezet. Een tweede wierp zich vrijwillig uit den toren en koos zoo een vrijwilligen boven een eerloozen dood. De anderen werden onthoofd. —

In datzelfde jaar trad Koning Gustaaf opnieuw in den echt. Zijn eerste gemalin Katharina van Saksen-Lauenburg, met welke hij in 1531 gehuwd was, ontviel hem reeds in 1535. Hij koos zich nu tot gemalin Margaretha,

de dochter van Erik Abrahamson Lejonhufwud en Ebba Wasa. Zij was zeer schoon, verstandig en zachtmoedig. Het huwelijk werd den 1en October met groote pracht en vreugde gesloten. Zoo ongelukkig Gustaafs eerste huwelijk was, zoo gelukkig was zijn tweede. Margaretha werd hem buitengewoon dierbaar. Dikwijls vroeg hij, die anders altijd met zichzelf moest terade gaan, haar om raad. Haar zachtmoedigheid en goedheid bedwong zijn toorn. Haar liefde onthield hem alle berichten, die hem onnoodig boos zouden maken. Haar beden bewogen hem tot verschooning van verleide onderdanen; vele vroeger ongelukkige familiën vereerden en beminden haar als haar weldoenster; het gansche land als een moeder; Gustaaf zelf als zijn beschermengel. Wanneer hij van den last der regeering vermoeid, of door tegenstand en ondankbaarheid vergramd was, vond hij weer rust, troost en vreugd aan de zijde zijner geliefde Margaretha.

X.

STRIJD IN KERK EN STAAT.

A. Koning Gustaaf en Olaus Petri.

B. De Dackestrijd.

A.

Gustaaf had een beslist karakter, Olaus en andere Hervormers bemerkten, dat de Koning in de Kerk wilde bevelen, gelijk in 't leger. Dit stuitte hun tegen de borst. Zij achtten dit een aanslag op de Christelijke vrijheid. Olaus wilde met nadruk afschaffing van kerkelijke gebruiken, die het bijgeloof onder het volk bevorderden; men

had nu lang genoeg, meende hij, den weg der voorzichtigheid bewandeld, dien de Koning eischte. Vele jonge predikers steunden Olaus, ja sommige klaagden op den predikstoel er luide over, dat het koninklijk gezag hen noodzaakte handelingen tegen hun geweten te plegen of toe te laten.

Dit bracht verkoeling tusschen Olaus en den Koning te weeg. Nu hadden beiden een gebrek. Gustaaf stelde wat goed en wijs in zijn oogen was tot wet en gedoogde niet, dat men hem tegenstond, en Olaus was levendig van geest en verdroeg geen tegenspraak. In zijn ijver voor de vrijheid der Kerk liet Olaus zich scherpe woorden ontrent den Koning ontvallen, die door zijn vijanden met de noodige overdrijving aan Gustaaf overgebiefd werden. Men wilde de oneenigheid tuschen beiden tot haat aanblazen! Hoe treurig!

De Koning had gelijk velen aan het hof en in de stad de droevige gewoonte in drift te vloeken. Olaus voelde zich bezwaard over dit ijdel gebruik van 's Heeren naam en als bedienaar van Gods woord hield hij in de Hoofdkerk een preek tegen die zonde. Heftig voer hij er tegen uit en hij weerhield zich niet aan het slot zijner rede den Koning te beschuldigen, als die er het voorbeeld toe gaf.

Eenige bijzonnen verschenen aan den hemel. Olaus liet ze afschilderen en de schilderij in de Hoofdkerk ophangen. „Deze zonnen,” zei hij, „zijn een teeken van Gods toorn en van de kastijding, die het rijk zal treffen om de zonden des Konings.”

Gustaaf werd er zeer boos over. „Wij hadden verwacht,” schreef hij aan den aartsbisschop, den broeder van Olaus, „dat het volk zou onderricht, maar niet dat het in zijn blindheid zou gestijfd worden. Preeken moet niet bestaan in het hoonen van plechtigheden, maar in het verkondigen van de ware kern des Christendoms. Christus en

Paulus predikten gehoorzaamheid aan de overheid; de Zweedsche geestelijkheid daarentegen predikt weerspannigheid . . . Gods Woord gebiedt eerst persoonlijk te waarschuwen en tot bekeering te vermanen; maar hier begint men aanstonds met openbare vervloeking. . . . Van heden af mag in 't werk der Reformatie niets meer ontworpen of gedacht worden, zonder dat er ons oordeel eerst over gevraagd is." Meteen benoemde de Koning Georg Norrman tot Superintendent ¹⁾ over al de geestelijken des rijks, met een godsdienstraad tot bijstand. Hierdoor werd de macht der bisschoppen verkort en de geheele kerkelijke inrichting meer afhankelijk van den Koning gemaakt. „Deze paus was voldaan, de bijzonnen waren een voor een verdwenen en de alleen overgebleven zon schitterde in al haar glans." ²⁾ Daarmee was de strijd met Olaus van de baan.

Een jaar later werd ontdekt, dat Olaus Petri en Lorens Anderson den moordaanslag van Anders Hanson op den Koning geweten, maar verzwegen hadden. Vóór de rechters geroepen, verontschuldigen zij zich, dat het verraad hun in de biecht was meegedeeld en zij er dus over hadden moeten zwijgen, maar Gustaaf wilde van die verontschuldiging niets weten en — zij werden ter dood veroordeeld. Lorens Anderson kocht zijn vrijheid met zijn gansche vermogen en leefde sedert dien tijd in de grootste afzondering. Moeilijker was het de vrijheid van Olaus te verkrijgen. Eerst toen de geheele burgerij van Stokholm om het leven van haar geestelijken herder smeekte en daarbij een geldboete van 500 gulden aanbood, liet Gustaaf zich bewegen Olaus te begenadigen. Zelfs ontving hij drie jaren later zijn ambt terug. Hij stierf in 1552.

1) Super-intendent = algemeen opziener. 2) Merle d'Aubigné.

B.

Sedert het jaar 1536, toen de Gravenstrijd ophield, genoot het rijk uitwendig, en schijnbaar ook inwendig, rust. Gustaaf bracht in dezen tijd veel nuttigs tot stand. De vrede met Rusland werd bevestigd. Met Frankrijk werd een verbond gesloten. De vloot werd uitgebreid, bekwame mannen zoowel voor de handwerken als voor de vrije kunsten werden naar Zweden geroepen, alsmede geleerde heeren voor de universiteit van Upsala, die in verval was geraakt. De Bijbel verscheen in 1541 voor de eerste maal gedrukt in de Zweedsche taal. Goede wetten werden uitgevaardigd; kortom, het rijk scheen in ieder opzicht te verbeteren.

En nochtans heerschte er ontevredenheid, nu niet zoozeer in godsdienstzaken, als wel tegen den adel en tegen 's Konings ambtenaren. Koning Gustaaf had namelijk, om de geestelijkheid te verzwakken, op allerlei wijzen getracht den adel tot macht en rijkdom te brengen. Zijn zwakkere zonen ondervonden er later de gevolgen van. Tegen Gustaaf waagde, na het Westgothlandsche oproer, geen heer meer iets te ondernemen; maar nu moesten de boeren het ontgelden. En toen nu op een *vergadering van Heeren te Oerebro 1540 Zweden tot een erfrijk verklaard werd*, wekte dit den toorn van boeren en burgers op, omdat de adel deze gewichtige zaak beslist had, zonder hen er in te kennen. Verder waren zij ontevreden over verordeningen, die der boeren vrijheid en handel en bedrijf beperkten. Het goede in die verordening zagen zij geheel voorbij.

De ontevredenheid, door 't een en ander verwekt, was het grootst in Smaeland. Hier leefden de inwoners gelijk in Dalekarliën, door meren, bosschen en bergen van elkander gescheiden, nog in hun vroegere zelfstandigheid, die dikwijls in teugellooze eigenwilligheid oversloeg. Wat

wist hier de boer van een heer boven zich? Zijn zonen zwierven den geheelen dag gewapend rond en hielden zich bezig met de jacht en met zoogenaamde *spelen*, die in doodslag en bloedstorting eindigden. Bij voorbeeld: wanneer de vrouwen de groote bruiloften of feestmalen gingen bijwonen, namen zij altijd lijkwaden mee, omdat het onzeker was, dat hun mannen die feesten levend verlieten. Zoo was het met de Smaelanders vóór den Dackestrijd.

De Smaelanders hadden in den Gravenstrijd den Koning tegengewerkt en de ambtenaren des Konings vermoord. Daarom zond hij in 't begin van 't jaar 1537 een sterke krijgsmacht op hen af en legde hun groote geldboeten op. Deze werden met gestrengheid ingevorderd. Velen vervielen daardoor tot armoede en vertwijfeling en de boschstreken werden gevuld met boeren, die uit huis en hof verdreven waren, en met voortvluchtige misdadigers. Vereenigd tot groote rooverbenden, maakten zij alles onveilig, zij werden vervolgd en vonden bij gelijkgezinde boeren hulp. Wel werden uitbarstingen van ontevredenheid onderdrukt; maar de ontevredenheid zelf duurde voort. Er ontbrak een bekwaam aanvoerder. Doch ook deze verscheen in Nils Dacke.

Nils Dacke, afkomstig van een rijk en aanzienlijk boerengeslacht, had met een boer in Blekingen strijd over een hoeve. De rijksambtenaar besliste ten nadeele van Dacke, die uit kwaadheid daarover den ambtenaar doodschoot. Voor deze en voor nog andere misdaden werd Dacke gevangen gezet op het kasteel te Kalmar, en tot een geldboete veroordeeld, tot betaling waarvan al zijn bezittingen nog niet voldoende waren. Hij wist uit de gevangenis te ontsnappen en werd aanvoerder der ontevredenen.

In de lente van 1542 brak het werkelijke oproer nit. Dacke trok met de boeren het land door, en overviel en vermoordde ambtenaren en edellieden. Schuldigen zoowel

als onschuldigen kwamen om, doch allen op wreede wijze. Moord, bloed, roof en brand kenmerkten hun weg, gelijk vroeger dien van Christiaan den tiran.

Dacke's voornaamste hulp was de verbittering der boeren op den adel en hun verlangen naar roof; doch hij zag ook naar anderen bijstand uit. Hij schreef aan Swante Sture, en beloofde hem zijns vaders rijk terug te geven, indien hij hun aanvoerder wilde zijn. Maar de edele Swante wilde er niets van weten en zond den brief aan den Koning. — Nu richtte Dacke zich tot Koning Christiaan van Denemarken en bood hem de kroon van Zweden aan; Christiaan sloeg het aanbod af en gaf er Gustaaf kennis van. Dacke ontving van den Keizer een brief met beloften van toekomstige ondersteuning; want de Keizer wilde van deze onlusten gebruik maken ten voordeele van zijn gevangen zwager Christiaan den tiran. Ofschoon deze belofte nooit vervuld werd, werkte zij er zeer toe bij om Dacke's aanzien bij de boeren te verhoogen.

Het zag er in 't rijk ellendig uit. Gustaafs legers konden tegen de rondzwervende troepen van Dacke zoo goed als niets uitrichten. Hier werden zij ingesloten, daar teruggedreven, elders tot wapenstilstand genoodzaakt. Overal was ontevredenheid en oproer, of geneigdheid tot oproer. In de Smaelandsche scheren wemelde het van booten der oproerlingen, die alle schepen, welke zich daar waagden, aanhielden en plunderden. Gustaaf zag alles donker in, te meer omdat vele buitenlanders, die hij in dienst genomen had, zich uit de voeten maakten, en met den vijand heulden.

Buitenslands stond het ook niet gunstig voor hem. De Keizer begon weer ernstig uit te zien naar de Noordsche kronen voor de kinderen van Christiaan den tiran, van wien een dochter gehuwd was met hertog Frans van Lotharingen, en de strijd scheen in een openlijken oorlog te zullen overgaan. Lubecks plannen waren duister. Met Dantzig en

Pruisen was Gustaaf eveneens in moeilijkheden. Hertog Albrecht van Mecklenburg zocht zich met de opstandelingen te verbinden, en — wat het ergste was — de Russen begonnen invallen in Finland te doen.

Bij zoovele gevaren gaf Gustaaf de mogelijkheid van de redding des rijks op. Hij besloot Zweden te verlaten en zich in Duitschland neer te zetten. Daarom beval hij zijn kostbaarheden uit de sloten naar Stokholm te brengen, en, toen dit geschied was, liet hij het leger uit Smaeland naar Stokholm te komen, om zijn afreis te beschutten. Was hij eenmaal weg, dan konden de Zweden hun rijk regeeren, gelijk zij wilden, en met elkander zien overeen te komen, hoe zij alles zouden inrichten.

Op dit gerucht werd de adel door grooten schrik bevangen. Het oproer toch gold hoofdzakelijk hun voorrechten, hun schatten en hun macht. Alleen door 's Konings macht, gezag en snel handelen kon — dit begrepen zij — de orde hersteld worden. Zij bestormden hem dus met smeekingen om te blijven en beloofden hem allen bijstand. Juist in dien tijd kwamen onverwacht 2000 Dalekarliërs goed gewapend op Stokholm aan. Allen vernamen het met vreezen en beven. Maar de Dalekarliërs hadden thans een goed doel. Zij hadden vernomen, in welk een gevaar het rijk verkeerde en lieten nu den Koning berichten, *„dat zij vrijwillig opgetrokken waren, om hem hun hulp aan te bieden.”* Dit bewijs van hartelijke trouw verheugde Gustaaf zeer. En hierdoor en door de smeekingen van den adel, besloot hij het uiterste te wagen en voorloopig zijn reis uit te stellen.

Nu begonnen nieuwe krijgstoerusting.

Alles werd met grooten ijver gedaan. Gustaaf trad met de Russen in een vergelijk. In Smaeland leden de boeren een groote nederlaag: ruim 1000 hunner, onder anderen vele van Dacke's beste aanvoerders, werden geveeld. Dacke's toestand werd treurig. Hij werd overal teruggeslagen, en

toen hij door invoering van een strenge krijgstuicht en verbod van plundering door zijn leger het vertrouwen der heeren zocht te winnen, en eenige machtige boeren, die zich in dat opzicht te buiten gegaan hadden, liet ter dood brengen, verlieten velen hem.

Met de lente van 1543 werd de oorlog, die in den winter gerust had, hervat en Gustaaf beval met groote gestrengheid tegen de oproerige boeren op te treden, opdat zij, die tot dusver nog, maar zonder vrucht, met verschooning behandeld waren, eindelijk ervaren zouden, wat de gevolgen zijn van opstand en oorlog. Hoeven werden dus in brand gestoken, koren en vee weggevoerd en de schulden op de plaats zelve streng gestraft. Dit hielp. En de boeren onderwierpen zich. Eindelijk had er ook een treffen tusschen de twee legers plaats. Dacke werd gewond, vijfhonderd zijner aanhangers bedekten het slagveld, de overigen vluchtten, overal door de soldaten vervolgd. Het eene district na het andere bad om genade en legde de wapenen neer.

De Koning bewilligde in hun verzoek, mits ze hielpen in het vatten van Dacke en diens voornaamste aanhangers; tevens liet hij uit ieder district twaalf der aanzienlijkste boeren grijpen, om zich daardoor van de trouw der overigen te verzekeren.

Wel vertoonde Dacke zich kort daarna weer en vond hij nog aanhangers genoeg om opnieuw den strijd te wagen, maar de Koning had niet veel moeite nu voor goed een einde aan den oorlog te maken. De voornaamste aanvoorders van Dacke's troepen werden gevangengenomen en gevonnist. Hij zelf, overal geslagen, ging op de vlucht en viel onderweg, met pijlen doorschoten, dood ter aarde.

Zoo eindigde de bloedige Dackestrijd.

Deze oorlog was de laatste, maar ook de ernstigste opstand, dien Koning Gustaaf gedurende zijn gansche regeering te

bestrijden had; het volk begon hem nu allengs voor onoverwinnelijk te houden, en die vrees bracht tot gehoorzaamheid, waar liefde en dankbaarheid dat niet vermochten.

Dit oproer was ook de laatste poging van den Zweedschen boerenstand om de voorrechten, die de adel tot zich getrokken had, met geweld af te schaffen. Later geschiedde dit op vreedzame en wettige wijze.

XI.

ZEVEN RUSTIGE JAREN.

Nadat de Dackestrijd geëindigd was, kon Gustaaf zeven jaren van vrede en rust genieten. Geen schitterende krijgsdaden of buitengewone ondernemingen zijn uit die jaren te verhalen, maar wel veel, dat tot welvaart des lands bijdroeg.

Onder Gustaafs flink bestuur ging alles werkelijk van dag tot dag vooruit. In rust en vrede bebouwde de boer zijn land, verzekerd, dat hij onder Gustaafs bescherming de inkomsten ervan zou genieten. Hij zorgde voor de uitbreiding van den bergbouw, door Duitsche mijnwerkers te doen overkomen; voor de verheffing van kunsten en wetenschappen, vooral van die, welke het bewerken der metalen ten doel hebben, alsmede voor strenge politie en handhaving der orde. De Zweedsche handelaars, niet langer van Lubeck afhankelijk, begonnen hun waren naar Wes-

telijke landen uit te voeren en andere van daar te halen; want het was Gustaaf eindelijk gelukt met alle vreemde rijken in vrede te leven, en den Zweedschen naam allereigenen achtung af te dwingen. De zuivere leer verspreidde zich al meer onder de jongere geestelijken en de adel werd met iederen dag rijker.

Was Gustaaf gelukkig met het hem lievende vaderland, dat onder hem tot grooten bloei kwam, hij was het ook in zijn eigen huis. Margaretha maakte voortdurend het geluk zijns levens uit. Zij schonk hem tien kinderen, van welke acht in leven bleven en die de hoop der ouders uitmaakten. Dit waren de eenige, rustige en gelukkige jaren, die Koning Gustaaf gedurende zijn regeering genoot; men mag ze beschouwen als een belooning voor al zijn moeiten en zorgen.

Maar die kalmte werd weldra door nieuwe en drukken- de zorgen vervangen. In het jaar 1551 werd Koningin Margaretha ziek, en hoewel zij eerst 37 jaren oud was, zoo was het spoedig duidelijk, dat de dood naderde. Toen vatte zij Gustaafs hand en nam zij afscheid van hem. „Voor de hooge eer en de liefde mij bewezen,” zei ze, „dank ik u ootmoedig. En dewijl feilen menschelijk is, zoo vergeef mij, indien ik uit vrouwelijke zwakheid u niet steeds volkomen genoeg heb kunnen doen. Onze kinderen beveel ik, naast God, in uw handen. Van ons aller Koning smee ik geloovig, dat Hij u, hun vader, den levensduur zoo verlange, als die van mij, hun moeder, verkort is.” Hier barstten alle aanwezigen in tranen los. Maar de Koningin wendde zich tot de jonge prinsen en prinsessen en vermaande allen tot deugd en eendracht. Daarop vatte zij weer Gustaafs hand, kuste die en zij ontsliep. Dit geschiedde den 26^{en} Augustus 1551.

Nog eer een vol jaar verlopen was, den 22^{en} Augustus 1551, was de Koning voor de derde maal gehuwd, en

wel met Katharina, de achttienjarige dochter van Gustaaf Stenbock en 's Konings zuster Brita. Wij zullen ons hier niet bezig houden met de verschillende gevoelens, omtrent het al of niet geoorloofde van dezen echt. Wij bepalen ons slechts tot de mededeeling, dat de geestelijkheid in 't algemeen dien afkeurde, dat een groot deel van 't volk het huwelijk van een man van twee en zestig jaren met zoo'n jong meisje niet kon goedkeuren, maar dat met dat al dit huwelijk niet ongelukkig was. Katharina trachtte haar plaats aan de zijde des grooten en vereerden mans zich waardig te maken, en zoo mogelijk voor hem te worden, wat Margaretha voor hem geweest was. Aan dat streven is zij steeds getrouw gebleven.

Deze tijd van rust is juist geschikt om ons eenige oogenblikken met Koning Gustaaf zelf bezig te houden.

Koning Gustaaf was een flink gebouwd man, zonder eenig lichaamsgebrek. Zijn geel, later grijs haar was naar beneden gekamd en boven de wenkbrauwen afgesneden. Zijn voorhoofd was van middelbare hoogte. Zijn baard liet hij in latere jaren ongehinderd wassen, zoodat die tot het midden zijns lichaams reikte.

In alles wat hij ondernam, slaagde hij zeer gelukkig, zoowel in 't visschen als in 't jagen, zoowel bij den akkerbouw als bij de veeteelt en den bergbouw.

Zijn geheugen was zeer sterk. Iemand, dien hij eenmaal gezien had, herkende hij dadelijk, wanneer hij hem 10 of 20 jaren later voor de tweede maal zag. Zag hij een schilderij, een gebouw of een beeldhouwwerk, aanstonds wist hij het prijzenswaardige of het gebrekkige ervan aan te toonen. Waren er vele personen bij hem in 't paleis, dan sprak hij met ieder over die dingen, welke de aangesprokene het best verstond. Niemand in 't rijk kon dit zoo goed als hij.

Hij was hoogst voorzichtig. „Geloof wel allen, maar uzelfen toch het meest,” zei hij tot zijn dienaren. Iederen stap berekende hij; bij iederen stap moest hij vast kunnen staan als een rots.

Van hetgeen hij zich eens voorgenomen had, ging hij niet af: getuige de strijd tegen de pauselijke macht. De meesten zouden het moe geworden zijn, of de zaak met geweld hebben beslist. Niet alzo Gustaaf, hij liet tijd en nadenken werken. Ofschoon langzaam, toch ging hij steeds voorwaarts. 't Was zijn spreekwoord: „Beter eens gezegd en daarbij gebleven, dan honderdmaal daarover gesproken.”

Het was een streng en scherp heer, die zijn waardigheid goed wist te handhaven. Jegens zijn staatsdienaars was hij rechtvaardig, maar ook streng, zoodat om deze reden velen hem ontvloten.

Gustaaf hield het geld in groote waarde; „want” zei hij, „het kost mijn onderdanen zweet en arbeid.” Aan zijn hof ging het zeer spaarzaam toe. Hij hield zich lang op zijn landhoeven in Finland op, waar hij als een eenvoudige pachter leefde. De kinderen kregen een strenge, eenvoudige opvoeding. De Koningin naaide zelf haar linnen. Het werd als een groot geschenk beschouwd, wanneer een der prinsessen een daalder ontving. Gustaafs zorg voor het geld verleidde hem soms tot ongerechtigheid. Hij liet wel eens predikantsplaatsen onbezet en trok zelf de inkomsten. De Dackestrijd verslond alles, wat hij in zeven jaren bespaard had, en dat was niet gering. Hij dreef den bergbouw voor eigen rekening. Zijn onderdanen mochten geen ossen aan het buitenland verkoopen. Hijzelf kocht de ossen van de boeren en verkocht ze met groote winst aan buitenlanders. Dit laatste was dan ook een der oorzaken van den Dackestrijd.

Het volk zag wegens zijn vele deugden heel wat van den Koning door de vingers. Het wist ook, dat het geld niet verspild werd. Bij 's Konings dood was de schat-

kamer vol goede zilverstaven. Maar Gustaaf ontzag geen geld, waar, naar de gebruiken van dien tijd, pracht gevorderd werd. „De gezalfde des Heeren moet met heerlijkheid omringd zijn,” zei hij, „zoodat het volk hem in eere houdt en zich niet inbeeldt aan Zijn Majesteit gelijk te zijn, wat voor het land van weinig nut is.”

Oprechte godsvrucht woonde in zijn hart en openbaarde zich in zijn wandel. 's Morgens en 's avonds werd huiselijke godsdienstoefening gehouden. Den openbaren godsdienst verzuimde hij nooit. De leer van den Bijbel en den Catechismus kende hij beter dan de meeste priesters in het rijk. In den Dackestrijd schreef hij aan de opstandelingen: „Gij kunt ons dreigen, zooveel gij wilt; ons van den koninklijken troon verdrijven; ons van ons eigendom, van vrouw en kinderen, ja van ons leven berooven; maar de kennis Gods, die wij verkregen hebben, kunt gij ons niet ontnemen, zoolang ons hart slaat en ons bloed warm is.”

In zijn huislijk en persoonlijk leven was hij onberispelijk. Hij had een opgeruimd gestel en hield van muziek en zang. Hij vervaardigde en bespeelde zelf meer dan één muziekinstrument, 't liefst echter de luit. Als hij alleen was, ging er geen avond voorbij, of hij hield er zich eenigen tijd mee bezig.

Dikwijls reisde hij in 't land rond, meest naar groote jaarmarkten en vergaderingen. Daar trad hij dan met de boeren in gesprek, nu eens over de geloofsleer, dan over den akkerbouw en de veeteelt, dan weer over het staatsbestuur. De boeren hoorden hem gaarne spreken, omdat hij hun iets goeds leerde en een welsprekend man was. Als hij bij rijksvergaderingen soms een ander het woord liet voeren, smeekten de boeren al heel gauw, dat hij zelf toch tot hen spreken zou. Zooals hij is geen Koning van Zweden ooit geliefd geweest; maar niemand heeft het ook zoo verdiend. Ieder gegoede boer placht in zijn tes-

tament den Koning eenig zilver te vermaken, zoodat men bij Gustaafs dood een aardig bedrag aan zulk testamentzilver in de schatkamer bijeen vond.

Voor 't volksonderwijs droeg hij groote zorg. Hij wenschte zoo gaarne een verstandigen boerenstand te hebben. Zijn eigen kinderen liet hij zoo goed onderwijzen, dat zijn zonen later tot de geleerdste mannen van hun tijd behoorden. Toen de Koning ouder werd, trad hij menigmaal na het eten in gesprek met zijn kinderen. Het was een *Koninklijke school*, zoowel wat den onderwijzer als de leerlingen en het onderwijs betrof. „Staat vast in 't geloof, en weest eensgezind onder elkander,” zei hij. „Voert oorlog, wanneer gij ertoe gedwongen wordt; maar sluit vrede, ook wanneer niemand er u toe dwingt. Dreigt echter een buur, slaat toe. Ik ben van mijn kindsheid af in den oorlog geweest, het meest met landgenooten; ik ben in 't harnas oud geworden. Geloof mij, zoekt vrede met allen!” — „Overdenkt alles grondig, en voert het snel uit; stelt niets uit tot den volgenden dag. Wat niet ter rechter tijd gedaan wordt, gelijkt op de wolk zonder regen bij felle droogte.” — „Het is de schuld der hoofden als de ondergeschikten niet gehoorzamen; want de wet moet steeds opgevolgd worden. Niemand doe, wat hij wil, maar wat hij moet. Geen ambtenaar worde geduld, die niet matig, bruikbaar en ijverig is. De morgenstond heeft goud in den mond. Jaagt den luiaard weg, maar doet den goeden arbeider in de wijnbergen eere en belooning ten deel vallen. De mannen, die u omringen, moeten in de vreeze des Heeren leven en den ouderdom in eere houden. Wie dit niet doet, worde ontslagen, evenzoo de oorblazers. Bemint en eert den landbouw, het bergwezen, den handel, en ook wetenschappen en kunsten, en de onderdanen zullen het met u doen; want u volgt men na. Onderhoudt en vermeerdert de hospitalen, de scholen en bevordert het krijgswezen te land en ter zee. Hebt Gods Woord lief,

bemint gebed en kerkgang, en wekt er uw onderdanen ook toe op; daarin ligt een groote macht voor de rust der ziel en des lands. Hebt uw onderdanen lief, zoo hebben de goedgezinden onder hen ook u lief, en met dezen kunt gij de anderen beheerschen. Zoo heb ik het gedaan. Lieve kinderen! ik heb met Gods genade behoorlijk voor uw opvoeding gezorgd. Blijft op dezen weg en bedenkt dat de nagedachtenis eens Konings niet wegsterft met den laatsten klank der doods-klok, maar in 't hart zijner onderdanen moet voortleven."

XII.

DE LAATSTE DAGEN VAN KONING GUSTAAF.

Van 1555 tot 1557 had Gustaaf veel last van Russen, die in Finland vreeslijk huishielden en de bewoners des lands voor den prijs van hoenders verkochten. De Koning vertrok in 1556 zelf naar Finland en was op zekeren tijd zoo bezorgd, dat hij zijn zoon Erik, die de regeering waarnam, schreef: „Wij verkeerren in een groot gevaar, als nog nooit tevoren ons getroffen heeft. De Almachtige God alleen weet, waar wij raad zullen vinden; want zoo Hij niet bijzondere hulp ons zendt, is het geheel met ons gedaan. Lieve zoon, kunt gij iets voor ons doen, door vermeerdering onzer krijgsmacht of door goeden raad, zoo verzoeken wij vriendelijk van u, dat gij ons daarmee helpt. Beveel den geestelijken toch, dat zij God, den

Almachtige, om afwending van deze ramp smeekeu."

En die bijzondere hulp kwam. God zond een schrik in het leger der Russen, zoodat zij op zekeren nacht plotseling naar Rusland terug trokken.

Kort daarna liet de Russische regeering blijken, dat zij tot vrede geneigd was, en dewijl Gustaaf dit steeds was geweest, kwam te Moskou weldra de vrede tot stand, waarbij o. a. bepaald werd, dat de grenzen onveranderd bleven en wederzijds alle gewelddadigheden vergeten zouden worden.

Reeds sedert den dood van Koningin Margaretha bespeurde men verandering in 's Konings kracht en stemming; dit kwam nog meer uit na den Russischen oorlog en het afkeurenswaardige gedrag van twee zijner kinderen, waarover wij hier niet nader spreken. Hij zag, hoe de vrienden zijner jeugd en zijner mannelijke jaren hem door den dood ontvielen, en hij stond daar eenzaam, als een oude boom onder het jeugdige, opgroeiende geslacht.

Zorgen en aanhoudende arbeid hadden zijn krachten uitgeput. Zijn vroeger zoo sterk geheugen werd zwakker. Men merkte op, dat hij naar de namen zocht en zijn bevelen veranderde: een vroeger hoogst ongewone zaak. Zijn gemoedsstemming werd onvriendelijk en onrustig; hij schold op zijn ambtenaren en noemde zich een ongelukkig man.

Nu niemand het hem meer naar den zin kon maken, stelde zijn biechtvader hem voor oogen, hoe weinig reden hij had, om zoo te morren; in welk een rijke mate en op welk een wonderbare wijze hij gezegend was, zoodat hij veeleer met een vroolijk hart God moest danken.

Gustaaf nam de vermaning in dank aan, liet vele der vroeger te sterk opgedreven belastingen intrekken, en klaagde niet langer, maar de vroegere opgeruimdheid keerde toch nimmer terug. Hij vond geen vreugde in

zijn eens zoo geliefde luit, en zond al zijn muziekinstrumenten aan zijn zonen. In alles zag hij voorboden des doods. Op Nieuwjaarsdag 1560 zei hij: „Dit jaar is mijn laatste.”

Den 25en Juni 1560 riep Gustaaf een algemeene vergadering van de Standen te Stockholm bijeen. Hij plaatste zich op den troon en zei: „Ik eer Gods macht, die mij op Zwedens troon verheven heeft. Degenen onder u, die den middelbaren leeftijd bereikt hebben, weten, hoe ons dierbaar vaderland vroeger jaren lang in groote ellende onder vreemde heerschers zuchtte, inzonderheid onder den wreeden tiran, Koning Christiaan, en hoe het God behaagde, mij te gebruiken om ons van deze dwingelandij te verlossen. Daarom moeten wij, aanzienlijken en geringen, heeren en dienaren, ouden en jongen, deze goddelijke hulp nooit vergeten. Want hoe had ik ooit zulk een machtig heer kunnen verdrijven, die over drie koninkrijken regeerde en met den Keizer en de machtigste vorsten verbonden was? Zulk een eer kon ik mij niet voorstellen, toen ik in bosschen en woeste gebergten mij tegen het bloeddorstige zwaard des vijands moest verbergen. Maar God heeft dat werk volbracht en betoonde aan mij Zijn Almacht; en wel mag ik mij met David vergelijken, dien God van een gering herder tot een Koning over 't geheele volk verhief.”

Hier brak de Koning in tranen los.

„Trouwe onderdanen,” zoo vervolgde hij, „ik dank God, dat gij mij tot de koninklijke waardigheid en tot stamvader van uw Koningshuis hebben willen verheffen. Niet minder dank ik u voor de trouw en den bijstand, die gij mij gedurende mijn regeering betoond hebt. Met groote dankbaarheid en ootmoed mogen wij God wel prijzen, dat Hij in dien tijd Zijn zuiver Woord in ons land heeft doen komen en ons ook met allerlei

tijdelijke zegeningen bedeeld heeft gelijk voor ieders oog duidelijk is.

„Ik vrees, dat ik in veler oog een hardvochtig koning geweest ben. Maar de tijden zullen komen, dat Zwedens kinderen mij gaarne weer uit het graf zouden te voorschijn zien komen, indien het in hun macht stond. Maar ik behoef mij niet te schamen menschelijke zwakheid en gebreken te belijden. Want niemand is volmaakt en zonder gebrek. Daarom bid ik u, dat gij als getrouwe onderdanen om Christus' wil mij vergeven wilt, wat er aan mijn regeering gebrekkigs was. Mijn doel was steeds het welzijn des rijks en zijner bewoners te bevorderen. Mijn grijze haren en mijn gerimpeld voorhoofd getuigen voldoende van de vele gevaren, wederwaardigheden en zorgen, die ik in mijn veertigjarige regeering doorworsteld heb.

„Ik voorzie, dat in de toekomst vele dwaalleeraars zullen komen. Daarom bid ik u: Houdt u streng aan Gods Woord, en verwerpt, wat er niet mee overeenstemt. Zijt uw Koning getrouw, zijt eensgezind onder elkander. Mijn tijd spoedt ten einde. Ik gevoel in mijn eigen lichaam de teekenen daarvan; dan zal ik aan de voeten van den oppersten Koning Zwedens heerlijke, maar vergankelijke kroon neerleggen en rekenschap daarvan geven. Volgt mij dus met uw trouwe voorbeden en laat, wanneer ik mijn oogen gesloten heb, mijn stof in vrede rusten.”

Hier strekte hij zijn handen uit om voor de laatste maal zijn volk te zegenen. Zijn grijs haar, zijn vervallen, maar nog indrukwekkend voorkomen, de tranen in zijn oogen, zijn aangename, maar thans van ouderdom en aandoening bevende stem, en eindelijk de gedachte, dat zij thans voor altijd hun vader, leeraar en wel-doener verliezen zouden — dit alles wekte de diepste aandoening in de geheele vergadering, zoodat aller oog

met tranen gevuld werd, en velen slechts met moeite het snikken konden onderdrukken. Gustaaf stond op, en op zijn heide oudste zonen leunende, verliet hij langzaam de zaal, terwijl hij, nu her-, dan derwaarts knikkende, afscheid nam.

Op dezen Rijksdag werd Koning Gustaafs testament voorgelezen en door zijn zonen en onderdanen aangenomen en bezworen. Daarna gaf Gustaaf de regeering over aan zijn zoon Erik. Erik, die naar de hand van Koningin Elisabeth van Engeland dong, wilde een reis naar dat rijk doen. Er werd bepaald, dat, zoo de Koning tijdens Eriks afwezigheid stierf, zijn hroeder Johan de regeering zou waarnemen.

Met het vertrek van Erik (14 Augustus) legde Gustaaf zich op het leger, dat hij vóór zijn dood niet verlaten zou. De ziekte nam snel toe. Den 25^{en} Augustus liet hij zijn zonen Johan, Magnus en Karel hij zich roepen en vermaande hen tot eendracht. „Wilt gij,” zei hij, „de kroon in uw familie behouden, zoo moet gij ook den drager der kroon eeren en gehoorzamen, en altijd elkanders welzijn bevorderen.”

„Ik heb mij te veel met de zorgen dezer wereld bezig gehouden,” zei hij. „met al mijn rijkdom zou ik nu geen middel kunnen koopen, dat mijn leven redde. „Een der omstanders vroeg: „Wat onthreekt u?” Hij antwoordde: „Het hemelsche koninkrijk, dat gij mij niet kunt geven.” Zijn kapelaan, in wien hij geen groot vertrouwen stelde, noodigde hem uit zijn zonden te helijden. Gustaaf had ze voor God en zelfs voor zijn volk heleden, hij verklaarde niet gezind te zijn ze aan een priester te helijden. — Kort daarna zei hij tot de omstanders: „Ik schenk vergeving aan mijn vijanden; en allen, wien ik ongelijk heb aangedaan, verzoek ik mij te vergeven.”

Sprak Gustaaf in de eerste drie weken zijner ziekte

veel over tijdelijke en geestelijke aangelegenheden; gedurende de laatste drie weken bewaarde hij het stilzwijgen en zag men hem dikwijls zijn handen opheffen, alsof hij bad. Hij gebruikte het Heilig Avondmaal, na zijn geloof te hebben beleden. Zijn zoon Johan, die daarbij tegenwoordig was en hem veel onrust baarde, riep, toen hij de belijdenis zijns vaders gehoord had, uit: „Ik zweer daaraan getrouw te blijven.” De Koning wenkte, dat men hem een papier zou geven, en schreef: „Eenmaal beleden om er zich nooit van los te maken, of honderd maal herhaald . . .” Zijn bevende hand kon den zin niet voltooien.

Koningin Katharina was in al den tijd van 's Konings ziekte niet van zijn zijde geweken. Den 27en September deelde de geneesheer haar mee, dat de Koning niet meer genezen zou. Dienzelfden dag werd ook zij ziek; nu moest zij er toe overgaan, haar gemaal te verlaten.

Den 28en lag hij meest stil, wilde niets meer innemen en gaf slechts door een teeken te verstaan, dat de kapelaan met hem moest spreken. Den geheelen nacht van 28 op 29 September lag hij in een soort verdooving. De kapelaan boog zich van tijd tot tijd tot hem over, en las hem vertroostende spreken uit de Heilige Schrift voor. Tegen den morgen zei een der aanwezigen: „'t Is alles vergeefs, wat gij zegt. Zijn Majesteit hoort niets meer.” Nu boog zich de kapelaan over den stervende, vroeg hem, of zijn vertrouwen op Jezus Christus was en verzocht hem, om, wanneer hij hem verstond, daarvan een teeken te geven. Tot aller verbazing antwoordde de Koning met duidelijke stem: „Ja!” en na eenige korte snikken ontsliep hij.

Het was de 29e September 1560, des morgens te acht uur.

Den 21^{en} December had de plechtige teraardebestelling plaats in de Domkerk te Upsala.

Koning Johan liet op het graf zijns vaders een gedenkteeken oprichten; later is dit door brand vernield.

Maar Gustaaf Wasa's nagedachtenis leeft onder 't Zweedsche volk voort.

Lang na zijn dood sprak men van de laatste helft zijner regeering als van den gelukkigsten tijd, dien men zich in Zweden herinnerde.

INHOUD.

	Blz.
I. De boerenknecht	1
II. Het Stokholmer bloedbad	7
III. Onder de Dalekarliërs	13
IV. Van Dalekarliën begint de victorie	20
V. God zet koningen af en stelt koningen aan.	25
VI. Toestand des rijks. Strijd tusschen licht en duisternis	32
VII. Op en na den Rijksdag te Westeraes	48
VIII. De Kerkvergadering te Oerebro en Hans Waaghals	57
IX. Zweden en Lubeck	64
<i>a.</i> De Klokkenoorlog.	
<i>b.</i> De Gravenoorlog.	
<i>c.</i> Aanslagen op Koning Gustaafs leven.	
X. Strijd in Kerk en Staat	73
<i>a.</i> Koning Gustaaf en Olaus Petri.	
<i>b.</i> De Dackestrijd.	
XI. Zeven rustige jaren	81
XII. De laatste dagen van Koning Gustaaf.	87